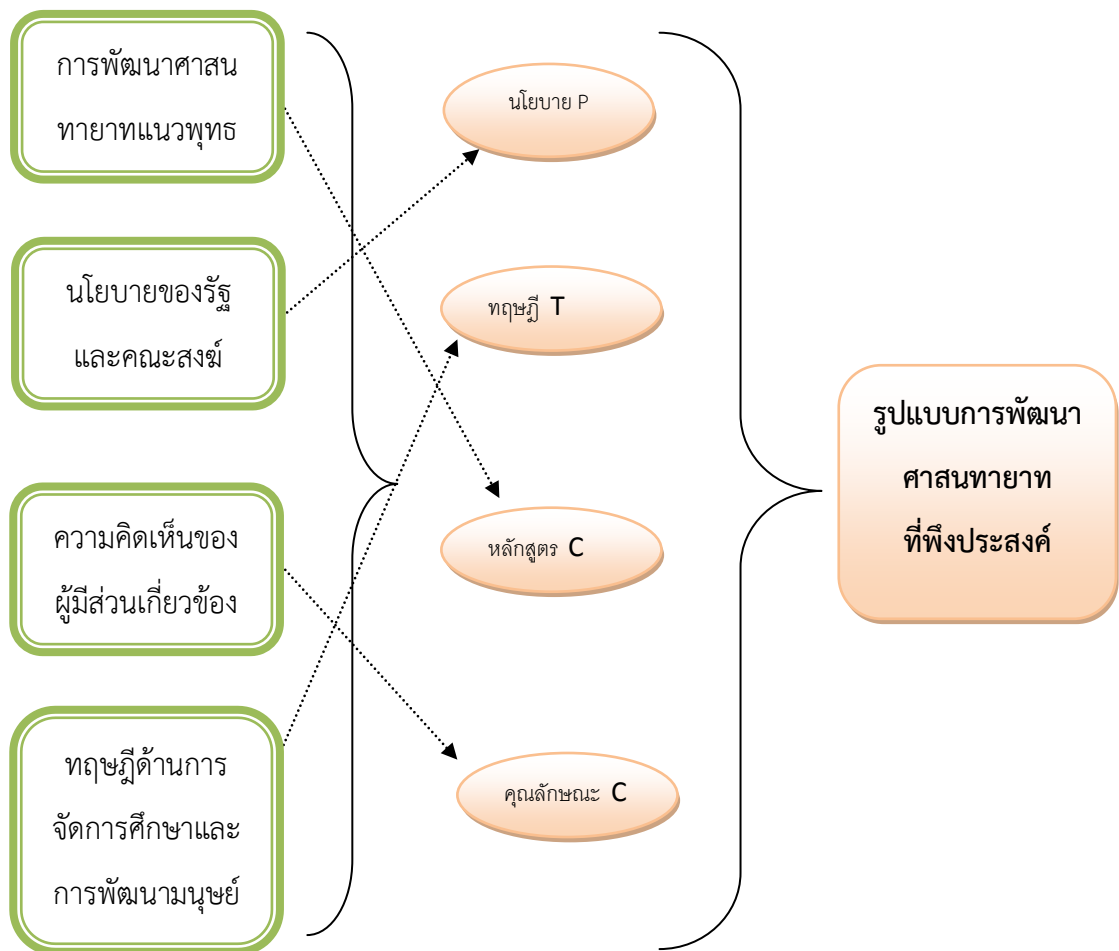

บทที่ ๔

รูปแบบการพัฒนาศาสนทายาทเชิงบูรณาการ

รูปแบบการพัฒนาศาสนทายาทเชิงบูรณาการ เป็นการออกแบบการวิจัยที่มีผลมาจากการศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนและการจัดการเชิงนโยบายของภาครัฐและมหาเถรสมาคม ตลอดจนการปกครองดูแลของคณะสงฆ์ในระดับจังหวัด สถานศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมถึงแนวคิด หลักการและกระบวนการต่างๆ ที่ทำให้การจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรยังไม่เป็นที่พึงพอใจแก่สังคม จึงได้ออกแบบรูปแบบการพัฒนาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจและการเมืองขึ้น ดังจะได้นำเสนอ

แผนภาพที่ ๑๐ กรอบแนวคิดการวิจัย (Research Conceptual Framework)

จากการศึกษาวิจัยสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แผนกบาลีและแผนกสามัญศึกษาเพื่อออกแบบรูปแบบการพัฒนาศาสนทายาทที่พึงประสงค์ของเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น จากสภาพการพัฒนาศาสนทายาท จากนโยบายของภาครัฐและนโยบายของมหาเถรสมาคม จากความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและจากทฤษฎีด้านการจัดการศึกษาและการพัฒนามนุษย์ เห็นว่าปัจจัยที่มีส่วนสำคัญ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณลักษณะและคุณภาพได้ตามความต้องการของสังคม คือ นโยบายการศึกษา ทฤษฎีการพัฒนามนุษย์ตามความต้องการขั้นพื้นฐาน หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมและคุณลักษณะต่างๆ ที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับศาสนทายาท พบว่าส่วนสำคัญดังกล่าวยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมและความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งหมายถึงผู้เป็นพุทธศาสนทายาทได้ชัดเจน จึงได้ออกแบบแนวทางพัฒนาใหม่เพื่อให้สัมพันธ์และสอดคล้องกับความต้องการของผู้มีส่วนได้เสียและสังคม ซึ่งหมายถึงความต้องการพื้นฐานของผู้เรียน ผู้ปกครอง ผู้ประกอบการ และการยอมรับของสังคมระดับสากลด้วยต่อไป โดยเสนอกรอบการพัฒนาศาสนทายาทที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า PTCC Model ซึ่งเป็นตัวแบบที่ผู้วิจัยได้คิดขึ้นมาเองจากการสังเคราะห์ปัญหาและวัตถุประสงค์การวิจัยว่ามีความเกี่ยวพันสอดคล้องกันในส่วนที่จะเป็นต้นแบบการพัฒนาศาสนทายาทใหม่ ดังจะได้ขยายความคำศัพท์ที่เป็นตัวแบบแต่ละตัวเพื่อทราบ ดังนี้

P: Policy หมายถึง ข้อเสนอแนะนโยบายของคณะสงฆ์ระดับจังหวัดภายใต้นโยบายของรัฐและแนวนโยบายของมหาเถรสมาคมที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการขั้นพื้นฐานของผู้เรียนและความต้องการของสังคม ในการนำนโยบายมาใช้ขอเรียนให้ทราบว่ากำหนดยุทธศาสตร์นี้เป็นการกำหนดไว้ในระดับการคณะสงฆ์ระดับจังหวัด โดยความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์และส่วนราชการ ตลอดจนผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่ม เพื่อกำหนดทิศทางในการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างกำหนด

T: Theory หมายถึง ข้อเสนอแนะด้านทฤษฎีไตรสิกขา บูรณาการร่วมกับทฤษฎีอื่นๆ เช่น ทฤษฎีจิตวิทยาที่อาจจะต้องนำมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนในชั้นเรียน ทฤษฎีการศึกษาสำหรับใช้ในกระบวนการบริหารโรงเรียน ทฤษฎีแรงจูงใจสำหรับโน้มน้าวเชิญชวนให้ผู้เรียนและผู้ปกครอง หรือผู้มีส่วนได้เสียได้เห็นความสำคัญของการศึกษาสงฆ์และการบวชเข้ามาเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนาและทฤษฎีบุคลิกภาพสำหรับใช้ในการพัฒนาตนเองบูรณาการร่วมกับศีลธรรมและวินัย ที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ที่กำหนดแบบองค์รวมจนเป็นที่พึงประสงค์และสังคมให้การยอมรับ

C1: Curriculum หมายถึง ข้อเสนอแนะด้านหลักสูตรกับความสัมพันธ์ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมที่มีความสอดคล้องกันทั้งทางวิชาการและวิชาทางธรรม แม้ในปัจจุบันนโยบายของมหาเถรสมาคมจะกำหนดให้การเรียนแผนกธรรมและแผนกบาลีเป็นการศึกษาเฉพาะทางล้วนๆ แต่ใน

สภาพความเป็นจริงแล้วการศึกษาสงฆ์ซึ่งศาสนทายาทก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมจะต้องมีความรู้ทางโลกให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงเพื่อประโยชน์ในหลายๆด้าน ทั้งต่อตนเองและต่อส่วนรวมจึงต้องได้รับการศึกษาวิชาการทางโลกเพิ่มเติมอย่างปฏิเสธไม่ได้โดยเพิ่มเติมวิชาสามัญลงในหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนและให้เป็นไปตามที่มหาเถรสมาคมและกระทรวงศึกษาธิการให้ความเห็นชอบ

C2: Characteristic หมายถึง ข้อเสนอด้านคุณลักษณะที่พึงให้เกิดกับศาสนทายาท ที่มีความสัมพันธ์กับตัวแบบที่พึงประสงค์ คือ การมีความรู้ในวิชาการและศีลจารวัตรที่งดงาม ซึ่งอาจต้องบูรณาการด้วยการเสริมทฤษฎีบุคลิกภาพที่เป็นทฤษฎีสมัยใหม่แบบองค์รวม

เพื่อเป็นการทำความเข้าใจแก่ผู้ศึกษางานวิจัยนี้ จึงขออธิบายข้อเสนอและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่เป็นแนวทางการพัฒนาศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ในแต่ละด้านดังนี้

๔.๑ ด้านนโยบายการศึกษา (Policy of Education)

ในเบื้องต้น เราอาจตั้งคำถามว่าทำไมคณะสงฆ์ไทยจึงจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี เหตุใดพระมหากษัตริย์ไทยแต่โบราณกาลจึงทรงอุปถัมภ์การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันนอกจากจะทรงอุปถัมภ์การศึกษาพระปริยัติธรรมตามโบราณราชประเพณีแล้วยังได้พระราชทานทุนเล่าเรียนหลวงสำหรับพระภิกษุสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และผู้ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง เพราะการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีรวมทั้งการศึกษาพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นการศึกษาเพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะพระภิกษุสามเณรที่เรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาทผู้รักษามรดกของพระพุทธศาสนา^๑ ทั้งนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมหาปรินิพพานสูตรว่า พระธรรมวินัยจักเป็นศาสดาของพุทธบริษัทหลังจากที่พระพุทธองค์ดับขันธปรินิพพานไปแล้ว^๒ ตราบใดที่พุทธบริษัทยังศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ตรานั้นพระศาสดาก็ยังคงอยู่กับเราและพระพุทธศาสนาจะไม่อันตรธานสูญหายไปจากโลกนี้ อาจถือได้ว่าเป็นนโยบายในการจัดการศึกษาที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖) ให้ความหมายว่า นโยบาย คือ หลักและวิธีปฏิบัติซึ่งถือเป็นแนวดำเนินการ ซึ่งมีนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวไว้ เช่น Greenwood

^๑ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามหารัชมังคลาจารย์, โอวาทแม่กองบาลีสนามหลวงพ.ศ. ๒๕๕๖. (เอกสารอัดสำเนา)

^๒ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสกับการปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖, หน้า ๖-๗.

(๑๙๖๕) Haimann & Scott (๑๙๗๔) Anderson (๑๙๗๕) Terry (๑๙๗๗) และ Dye (๑๙๘๑) กล่าวว่า นโยบาย คือ หลักและวิธีการปฏิบัติซึ่งถือเป็นแนวทางดำเนินการที่ผู้บริหารใช้ในการตัดสินใจ เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปโดยถูกต้องและบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การกำหนดนโยบายจึงเป็นความพยายามขององค์กรเพื่อนำไปสู่กระบวนการแก้ปัญหาและตอบสนองต่อความต้องการของบุคคลในองค์กร สอดคล้องกับนิยามที่วีโรจน์ สารรัตน์ (๒๕๔๘) ได้กล่าวถึงดังนี้ว่า นโยบาย หมายถึง ข้อความที่บอกให้ทราบถึงทิศทางของการเปลี่ยนแปลงองค์การหรือของสังคม ของความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้ ขณะเดียวกันได้จำแนกความหมายของนโยบายออกเป็น ๓ กลุ่มของความหมาย โดยกลุ่มแรก หมายถึง ข้อความที่บอกให้ทราบถึงกิจกรรมหรือการกระทำ (activity or action) อย่างไม่อย่างหนึ่งหรือหลายอย่างซึ่งในที่สุดจะแปรรูปออกมาเป็นแผนงานโครงการที่กำหนดขึ้น ข้อความเชิงนโยบายในความหมายนี้จะบอกถึงเป้าหมายปลายทางของกิจกรรม แนวทางปฏิบัติ และคุณประโยชน์ของกิจกรรมหรือการกระทำที่กำหนดนั้น กลุ่มความหมายที่สอง หมายถึงข้อความที่บอกให้ทราบถึงแนวทางหรือวิธีการ (strategy or means) อย่างไม่อย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เพื่อเป็นเครื่องชี้นำและกำหนดแนวทางปฏิบัติจากปัจจุบันสู่อนาคต กลุ่มความหมายที่สาม หมายถึง ข้อความที่บอกให้ทราบถึงคุณค่าและการตัดสินใจ (value and decision) ที่ได้เลือกสรรแล้วซึ่งนโยบายประเภทนี้จะบ่งบอกทางเลือกที่มีหลายทางว่าทางเลือกใดดีที่สุดหรือเหมาะสมที่สุด

จากสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แผนกบาลีและแผนกสามัญศึกษาของสำนักงานศึกษา สำนักงานเรียนและโรงเรียนในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์ SWOT Analyze แล้วเห็นว่า การกำหนดแนวนโยบาย (Policy) การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษาของเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น ได้รับหลักการและนโยบายของรัฐบาลและมหาเถรสมาคม พบว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ยังเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาขั้นพื้นฐาน ดังจะเห็นได้ว่า พระภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ทุกรูปจะต้องได้รับการศึกษาตามหลักสูตรนิกกรรมชั้นตรีหรือหลักสูตรพระนวกะ ถ้ามีศรัทธาจะเรียนบาลีต่อไปต้องสอบให้ได้นิกกรรมชั้นตรีจึงจะมีสิทธิเข้าสอบบาลีชั้นประโยค ๑-๒ การจะสมัครเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็ต้องสอบให้ได้นิกกรรมชั้นเอกเป็นอย่างน้อย ถ้าประสงค์จะเป็นพระสังฆาธิการผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ต้องสอบได้นิกกรรมชั้นเอกหรือชั้นใดชั้นหนึ่ง ทุกวันนี้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของฝ่ายบ้านเมือง เพราะกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้กฎกระทรวงที่กำหนดให้นิกกรรมชั้นเอกเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓^๓ แนวนโยบายที่กำหนดไว้ยังไม่สามารถสนองตอบความต้องการพื้นฐานของศาสนทายาทและของสังคมได้ ในอนาคตซึ่งยังไม่สามารถหาทางเลือกที่ดีที่สุดได้เนื่องจากการ

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่ประชาชนจะต้องปรับตัวให้เท่าทันกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทั้งปวงคือสังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง นั่นคือการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมที่เป็นการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร จึงมีความจำเป็นต้องกำหนดนโยบาย เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นการพัฒนาศาสนทายาทอย่างแท้จริง มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียน สังคมชาวพุทธและสังคมโลกที่เป็นสากลและให้เป็นการศึกษาเฉพาะทาง ขั้นสูงหรือวิชาชีพชั้นสูง เพราะจะทำให้มองอย่างถ่องแท้พระภิกษุสามเณรถือว่าเป็นผู้ที่ได้รับการอบรมให้มีคุณธรรมจริยธรรมสูงกว่าการศึกษาสาขาวิชาชีพอื่นๆในโลกนี้

การกำหนดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ สาระสำคัญที่สามารถสรุปเป็นประเด็นศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาศาสนทายาท ดัง นโยบาย มาตรา ๗๗ ความว่า “รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านานและศาสนาอื่น ทั้งต้องส่งเสริมความเข้าใจอันดี และความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการกำหนดนโยบายพื้นฐานในวงกว้างเป็นภาพรวม แม้นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่กำหนดนโยบายไว้ว่าผลิตและพัฒนากำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ แม้นโยบายของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้กำหนดไว้ว่า จัดการศึกษาสงฆ์ทุกประเภท และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาให้มีความรู้ คู่คุณธรรม การส่งเสริมการพัฒนาระบบการศึกษาสงฆ์และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ และครบวงจร เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับศาสนทายาทเป็นการระบุดึงความเสมอภาคและความเท่าเทียมกัน ซึ่งก็ยังไม่ได้ระบุดึงการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของศาสนทายาทและสังคม เป็นการสนับสนุนส่งเสริมให้ศาสนทายาทได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน มีความรู้คู่คุณธรรม เป็นแต่เพียงว่าเป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับพระภิกษุสามเณร

ภาพที่ ๑๑ แสดงความสัมพันธ์ด้านนโยบาย

ข้อเสนอที่ต้องการให้เกิดขึ้นท่ามกลางวิกฤตสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงและมีความแปรผัน ศาสนทายาทไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมตนเอง ตามหลักพระธรรมวินัยได้ ขาดความรับผิดชอบร่วมกันในสังคม คุณธรรมจริยธรรมขาดหายไป บิดา มารดา ผู้ปกครองไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมบุตรหลานได้ ก่อให้เกิดพฤติกรรมแทรกแซงที่เรียกว่า สังคมเปิด สังคมเน็ตเวิร์ค สังคมก้มหน้า สังคมเสรี ศาสนทายาทขาดความเข้าใจในครรลอง ความเป็น ประเพณีวัฒนธรรมไทยที่บรรพบุรุษได้อุตสาหะสั่งสมมานานหลายชั่วอายุคน เกิดการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมใหม่ รับเอาวัฒนธรรมชาติอื่นๆมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ขาดความรับผิดชอบ สำนึกชั่วดี ไม่สามารถควบคุมกันได้ สิ่งเหล่านี้รัฐบาลและมหาเถรสมาคมซึ่งเป็นผู้มีส่วนกำหนด นโยบาย ควบคุมและจัดการให้ศาสนทายาทหรือคนไทยประพัตินอยู่ในกรอบของศีลธรรม จรรยาบรรณที่พึงงาม ซึ่งรัฐบาลและมหาเถรสมาคมควรศึกษาและพิจารณากำหนดนโยบายการศึกษา พระปริยัติธรรมขึ้นใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์ และออกแบบแนวทางในการพัฒนาศาสนทายาทที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา ด้วยการเสนอแนะ ว่าเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา และ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น ควรกำหนดนโยบายการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรที่ เป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมร่วมกัน ตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ และ เป้าประสงค์ร่วมกัน อย่างเป็นเอกภาพ เรียกว่ามีแผนการจัดการศึกษาร่วมกันอย่างครบกระบวนการ หรือ ทฤษฎีระบบ (System Theory) ที่ประกอบไปด้วย ปัจจัยนำเข้า กระบวนการพัฒนา ผลผลิต หรือผลลัพธ์ (Input Process Output) เพื่อเปิดโอกาสให้ ศาสนทายาทได้มีโอกาสศึกษาพระปริยัติ ธรรมที่เป็นหลักของพระพุทธศาสนา ทั้งแผนกธรรม แผนกบาลีและการศึกษาที่มุ่งศึกษาร่วมกับ ทางโลกที่เรียกว่าพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาให้กับศาสนทายาทอย่างมีประสิทธิภาพ คุณภาพ ได้ทำประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติท่ามกลางวิกฤติทางสังคม อีกทั้งการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาศาสน ทายาทก็จะได้ไม่จำกัดอยู่แต่ในกรอบของวงการคณะสงฆ์ และสิ่งสำคัญคือ การศึกษาพระปริยัติธรรม ให้ถือว่าเป็นการศึกษาที่เป็นวิชาชีพชั้นสูง ด้วยเหตุที่ว่าผู้ที่ผ่านการบรรพชาอุปสมบทเป็นผู้ที่ได้ผ่าน การอบรมบ่มนิสัยมาอย่างหนัก อยู่ในครรลองของศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ยิ่งกว่าบุคคลธรรมดา สามัญและยังปฏิบัติหน้าที่ในการอบรมด้านศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรมแก่พุทธศาสนิกชนด้วย ไม่ใช่ต่างคนต่างทำเหมือนดังเช่นที่มอบให้เป็นภารกิจของเจ้าอาวาสที่เห็นว่ามีความพร้อม มีความ ตั้งใจอยากจะส่งเสริมการศึกษาในวัดของตนเองดังที่ผ่านมา ดังนั้น ศาสนทายาทที่จบการศึกษาพระ ปริยัติธรรม ควรต้องได้รับการตอบสนองและได้รับโอกาสในเรื่องของความต้องการขั้นพื้นฐาน ให้เป็น บุคคลที่ภาคสังคม ภาคราชการ ภาคเอกชนและสถานประกอบการทั่วไปมีความยินดีมีความต้องการ พิจารณารับเข้าทำงานในหน่วยงาน องค์กรและสถานประกอบการเป็นกรณีพิเศษด้วย นั่นหมายถึง ศาสนทายาทที่จบการศึกษาพระปริยัติธรรมจะต้องเป็นผู้มีคุณภาพและมาตรฐานทั้งการปฏิบัติ ปฏิบัติ

และปฏิเวธ ได้มีอาชีพที่มั่นคง สังคมมีความต้องการตามระดับของการศึกษาที่เรียนมา บนพื้นฐานนโยบายการประกันคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา และหากผลผลิตที่ออกมามีคุณภาพที่สังคมพึงประสงค์ ในที่สุดศาสนทายาทก็จะยังคงดำรงอยู่คู่พระพุทธศาสนาสืบไป วิกฤตการขาดแคลนศาสนทายาทผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่กำลังจะเป็นปัญหาใหญ่ของสถาบันหลักของชาติก็จะหมดไปด้วย

สรุปว่า นโยบายนั้นมีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการกำหนดกิจกรรม โครงการ นโยบายซึ่งเป็นตัวกำหนดเป้าหมายกำหนดทิศทางการพัฒนาศาสนทายาทให้เป็นไปตามที่ต้องการ สร้างความตระหนักและดำเนินการส่งเสริมอย่างเพียงพอเพื่อให้ศาสนทายาทเข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้ และทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง สามารถบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมได้ดี ดังนั้น ในการพัฒนาศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาให้เป็นผู้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามความต้องการจึงเสนอและกำหนดกรอบนโยบายว่า เขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่นควรมีการกำหนดกรอบนโยบาย วิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ โครงการ กิจกรรมในการพัฒนาศาสนทายาทร่วมกันแบบบูรณาการทั้งคณะสงฆ์ ส่วนราชการ สถานศึกษา ผู้ปกครอง และผู้เรียน บนพื้นฐานการประกันคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา

๔.๒ ด้านทฤษฎีการศึกษา (Theory of Education)

ทฤษฎี มีส่วนสำคัญในอันที่จะพัฒนาหรือสร้างศาสนทายาทให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาได้ จิตวิทยาเป็นศาสตร์แห่งพฤติกรรม (Behavior) และกระบวนการทางปัญญา (Cognitive Process) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง จิตวิทยาจะศึกษาเกี่ยวกับสิ่งที่เราคิด รู้สึก หรือกระทำด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Baron, ๑๙๙๒: ๖) เช่น การค้นคว้าเพื่อหาคำตอบว่ามนุษย์มีความสามารถอะไรบ้าง เรียนรู้อย่างไร คิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างไร อะไรเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมนั้นๆ หลักการทางจิตวิทยาได้พัฒนาขึ้นจากพื้นฐานแนวคิดของนักปราชญ์และนักเทววิทยา (Theology)^๔ จะเห็นว่าแนวคิดและทฤษฎีทางจิตวิทยามีบทบาทต่อการให้การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

ในการออกแบบแนวทางการพัฒนาศาสนทายาท ทฤษฎีจิตวิทยา ทฤษฎีการศึกษา ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีบุคลิกภาพ ฯ เป็นหลักการหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีส่วนสำคัญที่นำมาเป็นตัวแปรในการตัดสินใจหาแนวทางเพื่อการพัฒนา ดังนั้น ก่อนที่จะกล่าวถึงแนวทางการพัฒนาศาสนทายาท

^๔ ประสาท อิศรปริดา, สารัตถะจิตวิทยาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : นำอักษรการพิมพ์), ๒๕๓๘,

ที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนาว่าทฤษฎีมีส่วนส่งเสริมและสัมพันธ์กันอย่างไร จึงขอนำเสนอความหมายของทฤษฎีเพื่อทราบก่อน ดังนักทฤษฎีการศึกษาที่จะกล่าวถึง

ติน ปรัชญพฤทธ์ (๒๕๒๕:๗) ได้ให้ความหมายของทฤษฎีว่า เป็นชุดของหลักการและคำนิยามของถ้อยแถลงที่มีลักษณะเป็นจริง โดยทั่วไปที่เกี่ยวข้องเนื่องซึ่งกันและกัน (interrelate sets of generalizations) จะทำหน้าที่ทางด้านแนวความคิดที่จะรวบรวมเอาส่วนต่างๆ ของโลกเชิงประจักษ์ที่ได้รับการเลือกสรรแล้วมาประมวลกันไว้อย่างมีระบบ

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (๒๕๔๗: ๕) ได้ให้ความหมายทฤษฎีว่า เป็นชุดของแนวความคิดที่มีความสัมพันธ์กันเพื่อใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่ได้รับความสนใจในการศึกษา

Schermerhorn, Hunt and Osborn (๒๐๐๐: G-๑๑) ได้ให้ความหมายทฤษฎีว่า เป็นกลุ่มของแนวคิดและสมมติฐานที่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีระบบ โดยสามารถอธิบายความสัมพันธ์และสามารถพยากรณ์เหตุการณ์ในอนาคตได้

ดังนั้นทฤษฎีจึงหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร หรือแนวความคิดโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะอธิบายปรากฏการณ์ที่ได้รับความสนใจในการศึกษาและนักทฤษฎีได้ให้ความสำคัญของทฤษฎีไว้ดังนี้

๑) ทฤษฎี ทำให้เกิดความรู้ ความคิดใหม่ๆ เกิดความก้าวหน้าทางวิทยาการ กล่าวคือ ถ้ามีทฤษฎีก็มีการพิสูจน์ค้นคว้า เพื่อทดสอบหรือพิสูจน์ทฤษฎีอื่น

๒) ทฤษฎี สามารถใช้ประกอบการทำนายเหตุการณ์ พฤติกรรม และใช้แก้ไขปัญหาได้

๓) ทฤษฎี จะช่วยขยายประสิทธิภาพของการทำงาน กล่าวคือ ผู้บริหารที่รู้ทฤษฎีจะมีทางเลือก และเลือกทางที่เหมาะสมได้

๔) ทฤษฎี เป็นหลักยึดในการปฏิบัติ ดังนั้น ผู้ที่ทำงานโดยยึดแนวคิดหรือทฤษฎีก็จะเกิดความมั่นใจในการทำงานมากกว่าทำไปอย่างเลื่อนลอย ทั้งนี้เนื่องจากทฤษฎีจะช่วยชี้แนะการปฏิบัติ

สำหรับการออกแบบหาแนวทางในการพัฒนาศาสนทายาทที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยเห็นว่า ในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษาให้แก่ศาสนทายาท ต้องคำนึงถึงหลักจิตวิทยา ความต้องการและการตอบสนองต่อปัจจัยแวดล้อม ประโยชน์ที่พึงจะได้รับ ความสมประโยชน์ ฉะนั้น จำเป็นอย่างยิ่งในการนำหลักจิตวิทยามาประยุกต์และใช้ประโยชน์ในการจัดการศึกษา เป็นสิ่งสมควรและควรบูรณาการร่วมกับนโยบายการศึกษาทั้งของรัฐบาลและมหาเถรสมาคม ซึ่งจะสนองตอบความต้องการส่วนบุคคลและสังคมตามทฤษฎีความต้องการ ๕ ขั้น ของมาสโลว์ ซึ่งจะเป็แรงจูงใจให้ศาสนทายาทได้ศึกษาจนจบหลักสูตร และเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น เป็นศาสนทายาทที่สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา แม้ว่าจะลาสิกขาบทยออกมาก็สามารถประกอบอาชีพในสถานประกอบการได้อย่างองอาจ ดังแนวคิดของ

โสเครตีส (Socrates: ๔๗๖-๓๙๙ B.C.) เพลโต (Plato : ๔๒๗-๓๔๗) และอริสโตเติล (Aristotle : ๓๘๔-๓๒๒) นักปรัชญาทั้งสามท่านได้พยายามหาข้อยุติที่ดีที่สุดว่า การศึกษานั้นควรจัดเพื่อสนองความต้องการส่วนบุคคลหรือเพื่อความมั่นคงของสังคม (Social Stability) โดยมีความเห็นว่าการมุ่งหมายของการศึกษาแต่เดิมนั้นไม่ได้สนองความต้องการของปัจเจกบุคคล แต่ครั้งจะเน้นความต้องการส่วนบุคคลตามแนวคิดใหม่ทั้งหมด ก็จะเป็นการเน้นให้คนเห็นแก่ตัวมากเกินไป ฉะนั้น การศึกษา จึงควรเน้นทั้งความต้องการส่วนบุคคลและสังคมควบคู่กันไป คือ ให้คนเรียนหนักทางศีลธรรมมากขึ้น ขณะเดียวกันก็ขยายเนื้อหาวิชาที่คนรุ่นใหม่ต้องการให้มากขึ้นด้วย^๕

อีกด้านหนึ่งของการพัฒนาสาสนหาพยาท คือ **ครู** ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญอีกตัวหนึ่งที่ต้องสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้เรียนในรูปแบบต่างๆ อยู่เสมอ เช่น เด็กบางคนมีพฤติกรรมที่จะหลีกเลี่ยงความล้มเหลวมากกว่าการพยายามที่จะมุ่งสู่ความสำเร็จ บางคนมีความท้อแท้เพราะเชื่อว่าเขาไม่มีทางเรียนสำเร็จได้ บางคนมีความวิตกกังวลสูงมากกว่าเหตุ บางคนมีความสามารถในการเรียนสูงแต่ไม่ใส่ใจการเรียนเป็นต้น พฤติกรรมของผู้เรียนดังกล่าวนี้อาจลดลงถ้าหากครูมีความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีและลักษณะแรงจูงใจของผู้เรียนและได้ปฏิบัติต่อผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม และเพื่อเป็นการศึกษาว่าทฤษฎีแรงจูงใจมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาอย่างไรจึงขอนำเสนอทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

คำว่าแรงจูงใจตรงกับภาษาอังกฤษว่า Motive คำนี้มีรากศัพท์มาจากคำว่า Movere ในภาษาละติน ซึ่งหมายถึง เคลื่อนไหว (to move) (Hodgetts, ๑๙๙๓ : ๔๒) เมื่อเราเห็นเด็กกำลังเขียนหนังสืออย่างขะมักเขม้น หรือเห็นเขากำลังทำความสะอาดห้องเรียน เราก็กล่าวได้ว่าเขามีแรงจูงใจ เพราะเราสังเกตเห็นได้ว่าเขากำลังมีการเคลื่อนไหว คำว่าแรงจูงใจไม่ได้หมายถึงเฉพาะการเคลื่อนไหวทางกายที่ปรากฏให้เห็นเท่านั้น แต่จะรวมถึงการเคลื่อนไหวทางจิตด้วย การที่เราเห็นเด็กกำลังเขียนหนังสือ หรือกำลังบันทึกเนื้อหาสาระลงในสมุดนั้น เขาไม่เพียงแต่แสดงออกให้ผู้อื่นเห็นเท่านั้น แต่ในใจเขาอาจกำลังคิดและจดจำในสิ่งที่เขากำลังบันทึกนั้นด้วย พฤติกรรมการคิดและจดจำของเด็กนั้น เราก็ถือว่าเป็นการเคลื่อนไหวภายในซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งที่บ่งบอกว่าเขามีแรงจูงใจ

โดยทั่วไป เมื่อเราวิเคราะห์พฤติกรรมทั้งหลายที่เกิดจากแรงจูงใจ เรามักจะถามคำถาม ๒ ประการ คือ พฤติกรรมนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร (How) และทำไมจึงเกิดพฤติกรรมเช่นนั้น (Why) คำถามแรกเราสามารถอธิบายได้ แต่คำถามที่ ๒ นั้นยากมากที่จะระบุให้ชัดได้ ตัวอย่างเช่น สมชายวิ่งมาบอกท่านว่าเขาจะไปขายหมูที่บ้านของท่านในวันเสาร์ ถ้ามีผู้ถามว่าท่านทำอะไรจึงทำให้สมชายมาทำงานที่บ้านท่านได้ ทั้งๆ ที่เป็นวันหยุด ท่านอาจตอบได้โดยทันทีว่า “ให้เงินเขา” แต่เมื่อถามต่อไปว่า ทำไมเขาจึงมาทำงานดังกล่าว ท่านก็คงตอบได้ไม่เต็มปากว่าเพราะอะไร เขาอาจต้องการเงินไปซื้อของเล่น ซื้อขนม หรือไปเที่ยว หรือ ...คำตอบที่เราไม่ทราบชัดเจนนี้ คือ แรงจูงใจที่สมชายมีอยู่ในใจ จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่าเมื่อเราพิจารณาแรงจูงใจ เรามักจะพิจารณาการเคลื่อนไหวหรือ

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

พฤติกรรมที่เขากระทำ และพิจารณาจากแรงกระตุ้นหรือพลังทางใจ (Motive) ที่อยู่เบื้องหลังของการกระทำนั้นควบคู่กัน

พฤติกรรมที่เกิดจากแรงจูงใจทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นกรณีของสมชายดังที่ยกตัวอย่างข้างต้นหรือกรณีของใครก็ตาม มักจะเป็นพฤติกรรมที่มีลักษณะสำคัญ ๓ ประการด้วยกัน คือ (๑) เป็นพฤติกรรมซึ่งเกิดจากพลังหรือตัวกระตุ้น พลังนี้อาจเป็นพลังเนื่องจากความต้องการทางกายหรือทางจิตใจก็ได้ (๒) เป็นพฤติกรรมที่มีเป้าหมาย (Goal) มีทิศทาง (Direction) ชัดเจน และ (๓) เป็นพฤติกรรมที่มีความมุ่งมั่น (Persist) หรือมีความเพียรพยายามที่จะไปสู่ความสำเร็จหรือเป้าหมายที่กำหนด ด้วยเหตุนี้เมื่อถามว่าแรงจูงใจคืออะไร นักจิตวิทยาจึงมักให้นิยามว่า หมายถึง พลังทางจิต ซึ่งเป็นภาวะภายในที่กระตุ้น (Arouses) กำหนดทิศทาง (Direction) และคงภาพ (Maintain) พฤติกรรม เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (Woolfolk, ๑๙๙๓: ๓๓๖; Hodgetts, ๑๙๙๓: ๔๒)

คุณลักษณะ (Traits) หรือ ภาวะ (States) เมื่อเกิดแรงจูงใจก็จะมีพลังผลักดันให้มีพฤติกรรมไปสู่เป้าหมาย คำถามที่จะพิจารณาต่อไปก็คือ แรงจูงใจที่เกิดขึ้นนี้เป็นคุณลักษณะทางบุคลิกภาพที่ถาวร (Traits) ของบุคคลหรือเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นตามภาวะเหตุการณ์ (States) เพื่อจะให้เข้าใจเรื่องนี้ให้ชัดเจน เราอาจถามตนเองว่าทำไมเราจึงอ่านหนังสือ เรามีความสนใจเรื่องแรงจูงใจ และเกิดความอยากรู้อยากเห็นหรือว่าต้องการเข้าใจแรงจูงใจของตนเองมากขึ้น หรือเพราะถูกกำหนดให้อ่านเพื่ออภิปราย หรืออ่านเพราะภาวะถูกบีบบังคับเนื่องจากจะต้องสอบในวันรุ่งขึ้น จากเหตุผลที่เป็นคำตอบข้างต้น เราสามารถจำแนกได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่เป็นคุณลักษณะส่วนบุคคล (Personal Trait) ซึ่งได้แก่ อ่านเพราะต้องการความสำเร็จตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ หรือมีความเพียรพยายามและอดทนเพื่อหาคำตอบในสิ่งที่ตนอยากรู้... ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นเหตุผลเชิงภาวะ (State) ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น อ่านเพราะจะต้องเตรียมอภิปราย หรืออ่านเพราะจะสอบ อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปแรงจูงใจที่ปรากฏมักเป็นผลร่วมระหว่างคุณลักษณะทางบุคลิกภาพและภาวะเหตุการณ์ ฉะนั้นในกรณีตัวอย่างที่กล่าวมา หลายท่านที่อ่านหนังสือก็เนื่องมาจากความอยากรู้ และต้องการศึกษาให้รู้จริงตามเป้าหมายที่กำหนด ขณะเดียวกันก็เพื่อเป็นการเตรียมตัวสอบ

แรงจูงใจภายนอกและแรงจูงใจภายใน ก่อนที่จะกล่าวถึงทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ เราควรมาทำความเข้าใจประเภทของแรงจูงใจโดยทั่วไปของผู้เรียนก่อน นักจิตวิทยาได้แบ่งแรงจูงใจของบุคคลออกเป็น ๒ ประเภทด้วยกัน คือ แรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motivation) และแรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation)

แรงจูงใจภายนอก(Extrinsic Motivation) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบภายนอกตัวบุคคล องค์ประกอบดังกล่าวอาจเป็นสิ่งที่ชวนใจ (Incentive) หรือรางวัล หรือกิจกรรมต่างๆ ที่ไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่กระทำโดยตรง ตัวอย่างเช่น วิศวกรทำความสะอาดห้องด้วยความตั้งใจ เพราะพี่สาวสัญญากับเขาว่าถ้าทำแล้วจะพาไปรับประทานอาหารหรือขณะที่อยู่ในห้องเรียนวิศวกร

ตั้งใจเรียนมากเป็นพิเศษ เพราะครอบครัวบอกว่าถ้าตั้งใจเรียนจะได้รับสิทธิพิเศษให้ลงไปเล่นได้เร็วกว่าปกติ จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่า การได้รับประทานไอศกรีมก็ดี หรือได้ไปเล่นก็ดี เป็นองค์ประกอบภายนอกซึ่ง โดยความเป็นจริงแล้วไม่มีความสัมพันธ์กับการตั้งใจเรียน

แรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) จะตรงข้ามกับแรงจูงใจภายนอก แรงจูงใจชนิดนี้เกิดขึ้นจากองค์ประกอบภายในตัวบุคคล เช่น ทำเพราะสนใจหรือสนุกกับงานนั้น ความสำเร็จของกิจกรรมที่ทำจะเป็นรางวัลโดยตัวมันเอง จึงไม่ต้องมีสิ่งล่อหรือรอให้ผู้อื่นบังคับเหมือนแรงจูงใจภายนอก ตัวอย่างเช่น สันติกำลังหาข้อมูลเพื่อเขียนรายงานเรื่อง **ชีวิตเด็กชาวเขา** เขาได้ศึกษาชีวิตของเด็กเหล่านั้นจากเอกสารที่พอจะหาได้และยังได้ส่งจดหมายส่วนตัวไปยังหัวหน้าชั้นในโรงเรียนชาวเขา เพื่อให้เด็กเหล่านั้นให้รายละเอียดเกี่ยวกับการดำรงชีวิต สันติมีความสุขและสนุกมากกับข้อมูลที่ได้รับ จุดหมายหลักของเขาไม่ได้อยู่ที่เกรด A แต่เขาปรารถนาที่จะรู้และเข้าใจเรื่องราวการดำรงชีวิตของชาวเขากำลังศึกษาอย่างแท้จริง

มีผู้กล่าวถึงแรงจูงใจไว้อย่างกว้างขวางและซับซ้อน แต่ละทฤษฎีก็มีแนวคิดและข้อสรุปที่แตกต่างกัน บางทฤษฎีก็เกิดขึ้นจากการทดลองกับสัตว์ในห้องทดลอง บางทฤษฎีก็เกิดจากการศึกษากับมนุษย์ในสถานการณ์จำลอง บางทฤษฎีก็เกิดจากการศึกษาในคลินิกหรือองค์กรทฤษฎีแรงจูงใจที่สำคัญซึ่งจะกล่าวต่อไปนี้มี ๔ ทฤษฎี คือ ทฤษฎีพฤติกรรมนิยม (Behavioral Approaches to Motivation) ทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanistic Approaches to Motivation) ทฤษฎีปัญญานิยม Humanistic Approaches to Motivation และทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Approaches to Motivation)

๑. **ทฤษฎีพฤติกรรมนิยม (Behavioral Approaches to Motivation)** นักจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมนิยมมีแนวคิดที่ว่า พฤติกรรมเกิดขึ้นจากสิ่งเร้าและทิศทางของพฤติกรรมจะถูกกำหนดโดยการเสริมแรงและการลงโทษ หลักการเหล่านี้ได้อธิบายเกี่ยวกับแรงจูงใจไว้เช่นกัน เช่น เรื่องการเสริมแรงปฐมภูมิ (Primary Reinforcement) จะเกี่ยวข้องโดยตรงกับความต้องการทางสรีระ (ความหิว ความกระหาย เพศ) หรือตัวเสริมแรงทุติยภูมิ (Secondary Reinforcement) จะเกี่ยวข้องกับสิ่งเร้าซึ่งเกิดขึ้นควบคู่กับตัวเสริมแรงปฐมภูมิจนมีคุณสมบัติคล้ายกับตัวเสริมแรงปฐมภูมินั้น ดังเช่นกรณีตัวอย่างถ้าหากเด็กได้รับตัวเสริมแรงหลังจากที่ได้กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เด็กก็มีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมนั้นซ้ำๆ ลักษณะนี้จึงเป็นการสร้างนิสัยหรือการกระทำบางอย่างของบุคคล เช่น เด็กที่เรียนวิชาภาษาไทยแล้วได้รับรางวัลเป็นคำชมหรือได้รับความสนใจ ความรักจากครู ถ้าได้รับสิ่งพึงพอใจนี้บ่อยๆ เขาก็จะมีเจตคติที่ดีหรือชอบเรียนวิชาภาษาไทย เป็นต้น

ทฤษฎีกลุ่มพฤติกรรมนิยมนี้ จะเน้นการให้การเสริมแรงภายนอก (แรงจูงใจภายนอก) เช่น คะแนน ดาว หรือ รางวัลอื่นๆ ซึ่งตรงข้ามกับทฤษฎีกลุ่มปัญญานิยมที่เน้นการให้รางวัลตนเอง (แรงจูงใจภายใน)

๒. ทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanistic Approaches to Motivation) มาสโลว์ (Abraham Maslow) และโรเจอร์ (Carl Rogers) นักจิตวิทยากลุ่มนี้เกิดขึ้นจากความคิดที่ว่า จิตวิทยา กลุ่มพฤติกรรมนิยมและจิตวิทยา กลุ่มจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) ของฟรอยด์ (Sigmund Freud) อธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ชัดเจนเพียงพอ

จิตวิทยามนุษยนิยมจะอธิบายเรื่องแรงจูงใจของมนุษย์ โดยเน้นย้ำที่อิสรภาพของบุคคล ในการที่จะเลือกกระทำ กำหนดแนวทางพฤติกรรมของตนเอง ตลอดจนการพัฒนาศักยภาพแห่งตน จิตวิทยา กลุ่มนี้จะเน้นความสำคัญของแรงจูงใจภายใน ซึ่งบางท่านมีทัศนะว่า ความต้องการนับถือตนเอง (Self-Esteem) และความต้องการตระหนักในตนเพื่อพัฒนาศักยภาพแห่งตน (Self-Actualization) เป็นศูนย์กลางของการแสดงพฤติกรรมทั้งหลาย

๓. ทฤษฎีปัญญานิยม (Humanistic Approaches to Motivation) ทรรศนะสำคัญของทฤษฎีปัญญานิยม ก็คือ เขาคิดว่าพฤติกรรมของบุคคลไม่ได้เกิดจากเหตุการณ์ตอบสนองต่อเหตุการณ์ภายนอก หรือจากภาวะไม่สมดุลทางกาย เช่น ความหิวหรือความกระหายเหมือนที่กลุ่มพฤติกรรมนิยมว่าไว้ แต่พฤติกรรมทั้งหลายเกิดจากการแปลความหมายจากเหตุการณ์เหล่านั้น (นักจิตวิทยาปัญญานิยมใช้คำว่า “การรับรู้”) เช่น เมื่อถึงเวลาเที่ยงวัน ท่านก็จะรู้สึกหิวหิวกลืน ทำงานต่อไปไม่ได้ เพราะถึงเวลาจะไปรับประทานอาหาร ลักษณะนี้อธิบายได้ว่า พฤติกรรมการหิวหิวกลืนหรือหิวหิวหงิดของท่าน ไม่ได้เกิดจากการขาดอาหาร แต่เกิดจากการแปลความหมายว่าเที่ยงแล้ว ถึงเวลาที่ท่านจะต้องไปรับประทานอาหารแล้ว เป็นต้น นักจิตวิทยาเชื่อว่า พฤติกรรมจะถูกกำหนดโดยความคิด (ความเชื่อ ความคาดหวัง เป้าหมาย ค่านิยม) ไม่ได้เกิดจากการได้รับรางวัลหรือตัวเสริมแรง หรือประสบการณ์ที่ถูกลงโทษมาแล้วในอดีต นักจิตวิทยาปัญญานิยมบางท่านทึกทัก (Assume) เอาว่ามนุษย์มีความต้องการพื้นฐานที่จะเข้าใจสิ่งรอบตัว มีความคิดที่จะกำหนดทิศทางของตนเองและกระทำเพื่อเอาชนะสิ่งแวดล้อม (Deci and Ryan, ๑๙๘๕ ; Dece et al. ๑๙๙๑ ; White, ๑๙๕๙) ความคิดนี้คล้ายๆกับที่เพียเจต์อธิบายถึงภาวะสมดุล (Equilibration) ด้วยการซึมซับ (Assimilate) หรือปรับขยาย (Accommodate) สิ่งที่เราพบเห็นให้เข้ากับโครงสร้างความรู้และแก้ปัญหาต่างๆ อยู่ตลอดเวลา จิตวิทยา กลุ่มนี้จะเน้นเรื่องแรงจูงใจภายในคล้ายกับกลุ่มมนุษยนิยม

๔. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Approaches to Motivation) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเป็นกลุ่มที่ผสมผสานระหว่างแนวคิดของกลุ่มพฤติกรรมนิยมและกลุ่มปัญญานิยม คือให้ความสนใจทั้งผลของการกระทำและความคิดความเชื่อของบุคคล ทฤษฎีนี้จะอธิบายแรงจูงใจในรูปผลคูณของการคาดหวังกับคุณค่าของเป้าหมายที่ต้องการ (Expectancy x Value Theories) หรือกล่าวให้ง่ายขึ้นได้ว่า ทฤษฎีนี้จะอยู่ในรูป “ถ้าหากฉันพยายามให้มากขึ้น ฉันจะประสบความสำเร็จหรือไม่” และ “ถ้าหากฉันประสบผลสำเร็จ ผลที่ได้รับจะมีคุณค่าสำหรับฉัน

หรือไม่” เนื่องจากแรงจูงใจจะอยู่ในรูปของผลคุณ ฉะนั้นถ้าหากตัวประกอบตัวใดตัวหนึ่งเป็นศูนย์ แรงจูงใจก็จะมีค่าเป็นศูนย์หรือไม่มีแรงจูงใจ^๖

ความต้องการ (Need) หมายถึง สภาวะที่เกิดขึ้นจากความไม่สมดุลทั้งทางร่างกายและจิตใจ ความต้องการของคนเรามากไม่ได้รับสนองตอบอย่างสมบูรณ์ เมื่อได้รับสนองตอบระดับหนึ่งก็จะเกิดความต้องการมากขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง แนวคิดนี้จะเห็นได้ชัดในทฤษฎีลำดับขั้นของความต้องการของมาสโลว์ (Maslow)

มาสโลว์ (Maslow, Abraham, ๑๙๗๐) ได้เสนอทฤษฎีลำดับขั้นของความต้องการ (Hierarchy of Needs Theory) โดยอธิบายว่า มนุษย์จะมีความต้องการจากระดับพื้นฐานไปสู่ระดับที่สูงขึ้น ดังนี้

๑. ความต้องการทางสรีระ (Physiological Needs) ได้แก่ ความต้องการอาหาร อากาศ การพักผ่อนหลับนอน เพศ การหลีกเลี่ยงความเจ็บป่วย ฯลฯ

๒. ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety Needs) ได้แก่ ความต้องการความปลอดภัย มั่นคง ต้องการการคุ้มครองและหนีจากอันตราย ฯลฯ ความต้องการประเภทนี้มีมาตั้งแต่ยังเป็นทารก เราจะสังเกตเห็นว่าเด็กพยายามจะหลบหนีจากสถานการณ์ที่เป็นอันตราย จะหนีจากสถานการณ์แปลกใหม่หรือคนแปลกหน้า

๓. ความต้องการความรัก และการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม (Belongness and love Needs) ได้แก่ ความต้องการเพื่อนหรือมิตร ต้องการผู้ร่วมงาน ต้องการคู่รักหรือครอบครัว

๔. ความต้องการยกย่องสรรเสริญ (Esteem Needs) ได้แก่ ความต้องการให้ผู้อื่นเคารพนับถือตน ต้องการให้ผู้อื่นยอมรับว่าตนเองมีค่าหรือได้รับการยกย่องสรรเสริญ ต้องการเชื่อมั่นในความสามารถของตน ผู้ที่ล้มเหลวที่จะได้รับการสนองตอบความต้องการนี้ อาจทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีปมด้อยหรือขาดความรู้สึกว่ามีผู้คอยช่วยเหลือคำจุน

๕. ความต้องการรู้และเข้าใจ (Need to Know and Understand) เป็นความต้องการจะสัมฤทธิ์ผลทางปัญญา (Intellectual Achievement) หมายถึง ความปรารถนาที่จะรู้ (หรืออยากรู้) และเข้าใจสิ่งต่างๆ ด้วยความสนใจอย่างแท้จริง มาสโลว์มีความเห็นว่า ความต้องการตั้งแต่ขั้นนี้เป็นต้นไปจะไม่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคน

๖. ความต้องการสุนทรีย์ (Aesthetic Needs) ได้แก่ ความต้องการความเป็นระเบียบ (Order) สัจจะธรรม (Truth) และความงาม

๗. ความต้องการสร้างความประจักษ์ตน และการพัฒนาตามศักยภาพแห่งตน (Self Actualization) เป็นความต้องการที่จะเข้าใจตนเอง และรู้จักตนเองอย่างถ่องแท้ต้องการที่จะคิดหรือ

^๖ อ้างแล้ว, หน้า ๒๙๙-๓๐๔.

กระทำให้อดคล้องกับสภาพที่แท้จริงของตนเองอย่างสร้างสรรค์ และต้องการพัฒนาสูงสุดตามศักยภาพของตน

จากความต้องการ ๗ ขั้นข้างต้น มาสโลว์แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ คือ ความต้องการในสิ่งที่ขาดหรือพร่อง (Deficiency Needs) ซึ่งประกอบด้วยความต้องการใน ๔ ขั้นแรก ได้แก่ ความต้องการทางสรีระ ความต้องการความมั่นคงและปลอดภัย ความต้องการความรักและการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม และความต้องการยกย่องสรรเสริญ เมื่อความต้องการเบื้องต้นได้รับสนองตอบ (อาจได้รับการสนองตอบเป็นเพียงบางส่วน) ก็จะเกิดความต้องการในขั้นที่สูงขึ้นไปเรื่อยๆ ถ้าหากความต้องการขั้นต้นๆ ไม่ได้ได้รับสนองตอบความต้องการขั้นสูงก็จะมีไม่เกิดขึ้น มาสโลว์ เน้นว่า ความต้องการกลุ่มนี้ เมื่อได้รับสนองตอบแล้วแรงจูงใจจะลดลง สำหรับความต้องการอีกกลุ่มหนึ่ง มาสโลว์ เรียกว่า ความต้องการความงอกงามที่สมบูรณ์ (Being หรือ Growth Needs) ความต้องการกลุ่มนี้ได้แก่ ความต้องการใน ๓ ขั้นถัดไป ได้แก่ ความต้องการรู้และเข้าใจ ความต้องการสุนทรีย์ และความต้องการสร้างความสำเร็จและการพัฒนาตามศักยภาพแห่งตน มาสโลว์อธิบายว่า ความต้องการนี้จะตรงกันข้ามจากความต้องการในสิ่งที่ขาดหรือพร่องใน ๔ ขั้นแรก กล่าวคือ เมื่อความต้องการดังกล่าวมานี้ได้รับสนองตอบแล้วก็จะมีแรงจูงใจเพิ่มขึ้น เช่น นักดนตรีที่ยิ่งเล่นดนตรีเก่งยิ่งต้องการความรู้ความชำนาญมากยิ่งขึ้น หรือนักศิลปะที่มีความสามารถในการวาดภาพได้อย่างยอดเยี่ยมก็ยังคงต้องการความเยี่ยมยอดนั้นให้มากยิ่งขึ้น ขึ้นไป

ทฤษฎีของมาสโลว์ได้รับการพิจารณาอย่างกว้างขวางและอย่างสมเหตุสมผลว่า มนุษย์เราไม่ได้มีความต้องการตามลำดับตามที่มาสโลว์กล่าวไว้เสมอไป เช่น มีจำนวนมากที่ทุ่มเทกำลังกายกำลังใจเพื่อแสวงหาความรู้ความเข้าใจ โดยไม่สนใจว่าจะปลอดภัยหรือมีคนนิยมชมชอบเขาหรือไม่ นอกจากนี้ความต้องการของมนุษย์ไม่ได้เกิดขึ้นทีละขั้นหรือทีละอย่าง หากแต่จะเกิดความต้องการหลายๆอย่างในเวลาเดียวกัน เช่น ขณะที่หิวก็ต้องการความปลอดภัย ต้องการความรักหรือขณะที่ต้องการการยกย่องสรรเสริญ ก็ต้องการความรู้ความเข้าใจควบคู่กันไปด้วย

จากข้อวิจารณ์ข้างต้นทำให้เราต้องพิจารณาผู้เรียนในลักษณะภาพรวม (A Whole Person) คือ บุรณาการทั้งทางกาย อารมณ์และปัญญาเข้าด้วยกัน โดยวิธีการนี้จะช่วยให้เราสามารถนำทฤษฎีของมาสโลว์ไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น อย่างไรก็ตามการพิจารณาให้ผู้เรียนได้รับสนองตามความต้องการตามลำดับขั้นก็ยังคงมีคุณค่าในการประยุกต์ใช้อยู่มาก ดังเช่นเด็กซึ่งมาโรงเรียนด้วยความหิวโหยก็คงหิวจะให้เกิดความต้องการรู้และเข้าใจได้ยาก เด็กที่มาโรงเรียนแม้ว่าจะอิ่มท้อง แต่ถ้าหากภายในห้องเรียนเต็มไปด้วยสิ่งน่ากลัว เป็นสถานการณ์ที่ทำนายไม่ได้ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้นกับเขา เขาก็จะกังวลอยู่กับเรื่องความไม่ปลอดภัย และไม่เกิดความต้องการที่จะรู้และเข้าใจในบทเรียน แนวคิดของมาสโลว์จึงทำให้เรามองภาพความต้องการของเด็กได้กระจ่างชัดขึ้น เด็กซึ่งปรารถนาที่จะได้รับการสนองตอบความต้องการในระดับต่ำ ก็เกิดเกิดความขัดแย้งในใจ

เมื่อครูปรารถนาให้เด็กเกิดความต้องการในระดับสูง ฉะนั้น ทางที่เหมาะสมที่สุดคือ ครูต้องพิจารณาว่าเด็กได้รับสนองความต้องการในระดับต้นแล้วหรือยัง ก่อนจะหวังให้เด็กเกิดความต้องการในระดับสูง

กฎของธรรมชาติกับทฤษฎี มีผู้รู้กล่าวว่ามนุษย์สามารถยิงดาวเทียมออกไปนอกโลกได้สำเร็จหรือส่งมนุษย์ไปลงบนดวงจันทร์ได้ สิ่งเหล่านี้ทำได้จริง และการทำได้สำเร็จอาศัยหลักเกณฑ์ ๒ ประการ คือ ๑. เข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เช่นว่า โลกมีทรงกลม ขนาดเท่าใด พระจันทร์ขนาดเท่าใด อยู่ห่างไปเท่าใด เคลื่อนรอบโลกด้วยอัตราเร็วเท่าไร ฯลฯ ๒. ปฏิบัติให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์นั้นๆ เช่น จะสร้างจรวดอย่างไรจึงจะทนการเสียดสีของบรรยากาศ จะต้องตั้งทิศทางไปทางไหน มีความเร็วเท่าใด ฯลฯ จึงจะไปแล้วไปถึงดวงจันทร์ ไม่ไปทางอื่น ข้อแรกอาจเรียกว่า ทฤษฎี และข้อสองเรียกว่า ปฏิบัติ ทฤษฎีจะต้องถูกต้องและมีการปฏิบัติที่สอดคล้องกับทฤษฎี จึงจะเกิดความสำเร็จขึ้น ถ้าทฤษฎีไม่ถูกต้อง เช่นว่า โลกแบนก็ดี หรือมีแต่ทฤษฎีไม่ปฏิบัติก็ดี หรือทฤษฎีถูกต้องแต่การปฏิบัติไม่สอดคล้องกับทฤษฎีก็ดี ล้วนไม่เกิดความสำเร็จขึ้น นี่คือหลักของวิทยาศาสตร์

พุทธธรรมของพระพุทธองค์นั้นเป็นวิทยาศาสตร์และได้ใช้หลักวิทยาศาสตร์มาก่อน วิทยาศาสตร์สมัยใหม่เสียอีก ในบรรดาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่ามียุคมากมายถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นก็ดี หรือที่มีในพระไตรปิฎก ๘๐ เล่ม หรือ ๔๕ เล่ม ก็ได้ หรือที่มีผู้พยายามอธิบายเพิ่มเติมที่เรียกว่า อรรถกถาและมีฎีกาต่างๆ อีกมากมายก็ดี โดยสรุปแล้วแบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือ ภาค ๑ ว่าด้วยความจริงตามธรรมชาติหรือกฎของธรรมชาติ ภาค ๒ ว่าด้วยข้อปฏิบัติที่สอดคล้องกับกฎของธรรมชาติ

ถ้ามนุษย์มีความเข้าใจความจริงของธรรมชาติหรือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติหรือมีทฤษฎีที่ถูกต้อง (ทฤษฎี : ทิฐิ) หรือ ที่เรียกว่ามี สัมมาทิฐิ แล้วมีการปฏิบัติให้สอดคล้องกับทฤษฎีที่ถูกต้อง ก็จะไม่มีปัญหาในชีวิต และถ้าสังคมเข้าใจทฤษฎีที่ถูกต้องและปฏิบัติตามทฤษฎีนั้นก็จะแก้ไขปัญหาสังคมได้ มนุษย์นั้นมีปัญหาในชีวิตและสังคมมาเรื่อยๆ แต่เพราะไม่เข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นมนุษย์ก็เข้าใจผิด หรือมีทฤษฎีไม่ถูกต้อง (มิจฉาทิฐิ) ว่าเกิดจากการดลบันดาลของอำนาจลึกลับ เช่น ผีสาว นางไม้ หรือเทพเจ้าต่างๆ เมื่อมีทฤษฎีเช่นนั้น การแก้ปัญหาก็คือการสวด อ้อนวอนบ้าง การบนบาน (ให้สินบนบ้าง) การบวงสรวงหรือบูชาญิบ้าง พระพุทธเจ้าท่านสอนว่าทำอย่างนั้นมันไม่สมเหตุผล แก้ปัญหาไม่ได้ ทุกอย่างมีเหตุเป็นแดนเกิด อยากได้ผลอย่างไรก็ต้องเข้ากระทำ (กรรม) ตามเหตุที่จะส่งผลนั้นๆ ไม่ใช่ไปขอร้องวิงวอนหรือบูชาญิบ้าง ในเรื่องกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าสอน ก็อย่างเช่นลักษณะของสรรพสิ่งทั้งหลาย ทรงกล่าวถึงไตรลักษณ์ หรือลักษณะทางธรรมชาติ ๓ อย่างของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง

...ชีวิต พระพุทธองค์ทรงกล่าวถึงขั้น ๕ หรือ เบญจขั้น การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกัน และกันเกิด (ปฏิจจสมุปบาท) ซึ่งกล่าวถึงว่าไม่มีอะไรอยู่โดดๆ โดยไม่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน หรือเกิดขึ้น

ลอยๆ โดยไม่มีปี่มิชลุ่ม หากแต่เป็นกระแสหนุนเนื่องของปัจจัยเป็นลูกโซ่ (อิทัปปัจจยตา) เหล่านี้ล้วนเป็นกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติที่สำคัญ มีความสัมพันธ์กันและนำไปสู่หลักธรรมอื่น เช่น เรื่อง กรรม และ อริยสัจ เป็นต้น กฎของธรรมชาติที่สำคัญที่สุดก็คือ อนิจจัง หรือที่เรียกว่า สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนเปลี่ยนแปลง ไม่มีอะไรอยู่กับที่ เราอาจจะได้ยินคำว่า อนิจจัง กันมาตั้งแต่เล็ก เช่น ไร่องอนิจจัง อนัตตา จณชินชา และไม่เคยมคิดว่ามันมีความหมาย หรือสำคัญอย่างไร ที่แท้แล้ว อนิจจัง หรือการที่สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนเปลี่ยนแปลง เป็นความจริงหรือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่สำคัญมาก เพราะเป็นความจริงที่สุดและเป็นต้นตอของหลักการหรือหลักธรรมอื่นๆอีกมากมาย ถ้าสรรพสิ่งทั้งหลายไม่เปลี่ยนแปลง หยุดนิ่งอยู่กับที่อะไรเป็นอย่างไรก็ต้องเป็นอย่างนั้น มนุษย์ก็จะเป็นความหมาย ไม่มีบทบาทอะไร จะคิดจะทำอะไรก็ไม่มีมีความหมาย เรียกว่าไม่มีความเป็นมนุษย์กันเทียวแหละ แต่ความจริงมันไม่เป็นเช่นนั้น สรรพสิ่งทั้งหลายย่อมเปลี่ยนแปลง การกระทำ (กรรม) ของมนุษย์ จึงมีความหมายหรือมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลง มนุษย์สามารถเข้ากระทำหรือมีบทบาทที่จะกำหนดชีวิตของตนเองได้^๗

ภาพที่ ๑๒ แสดงความสัมพันธ์ทฤษฎีการศึกษากับการจัดการศึกษา

บุคลิกภาพ จัดได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของบุคคล เพราะแต่ละคนย่อมมีบุคลิกภาพที่ต่างกัันซึ่งส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับพันธุกรรมและอีกส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อม แต่อย่างไรก็ตาม บุคลิกภาพ

^๗ ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี, เป็นเมืองพุทธทำไมทรุดลง : (พุทธธรรมกับสังคม เล่ม ๑), (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน), ๒๕๔๑, หน้า ๑๕-๑๘.

สามารถเปลี่ยนแปลงได้ แม้ฝาแฝดที่ได้รับการเลี้ยงดูมาในลักษณะเดียวกันก็ยังมีบุคลิกภาพที่แตกต่างกัน แม้จะมีส่วนคล้ายกันบ้าง แต่ไม่สามารถเหมือนกันร้อยเปอร์เซ็นต์ได้ ซึ่งมีผลมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์และอื่นๆ ที่แต่ละคนได้รับ จะเห็นได้ว่าบุคลิกภาพช่วยในการสัมพันธ์กับบุคคลอื่น บุคคลที่มีบุคลิกภาพดี นับว่าเป็นผู้ประสบความสำเร็จในการสัมพันธ์ จึงกล่าวได้ว่า บุคลิกภาพเป็นรอยยี่มพิมพีใจ (First Impression) แก่ผู้พบเห็นในทางจิตวิทยา บุคลิกภาพนับว่ามีความสำคัญและน่าสนใจอย่างยิ่งเพราะบุคลิกของศาสนทายาทย่อมเป็นลักษณะเฉพาะซึ่งสามารถทำให้จำแนกความแตกต่างระหว่างบุคคลได้ดียิ่งขึ้นและมีผลต่อการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณลักษณะตามที่ต้องการได้^๘

คำว่า บุคลิกภาพ (Personality) มาจากภาษาละตินว่า persona แปลว่าหน้ากากที่ใส่เวลาเล่นละคร ซึ่งเป็นคำเปรียบเทียบกับพฤติกรรมมนุษย์ซึ่งแสดงออกตามบทบาทที่ได้รับสำหรับความหมายของบุคลิกภาพในทฤษฎีของนักจิตวิทยานั้นได้มีผู้กำหนดไว้ดังนี้

สุชา จันทร์โธม กล่าวถึงความหมายของบุคลิกภาพไว้ว่าหมายถึง คุณลักษณะต่างๆ ที่รวมกันในตัวบุคคล และวิธีการแสดงออกของพฤติกรรม

ดร.ไพบุลย์ ช่างเรียน ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพในทางสังคมวิทยาว่า หมายถึงลักษณะต่างๆ ของพฤติกรรมของบุคคลใดบุคคลหนึ่งในสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นเป็นลักษณะที่แตกต่างอย่างเด่นชัดระหว่างบุคคลนั้นกับสมาชิกของสังคม ซึ่งแต่ละคนก็มีลักษณะหลายอย่าง

รศ.ฉลอง ภริมรัตน์ ได้กล่าวถึงความหมายของบุคลิกภาพว่า หมายถึงคุณลักษณะทั้งหมดของปฏิกิริยาที่กำหนดให้บุคคลแสดงออกซึ่งพฤติกรรมต่างๆ คุณลักษณะเหล่านี้เป็นคุณลักษณะเฉพาะคน อย่างที่เรียกกันว่า **อัตตลักษณ์** กำหนดให้คนอื่นๆ เห็นได้ว่าบุคคลนั้นเป็นอย่างไร บุคลิกภาพของบุคคลก่อรูปให้แก่บุคคลนั้นตั้งแต่แรกเกิดและพัฒนาการไปตามวัยต่างๆ จนเป็นหนุ่มเป็นหนุ่มเป็นสาว พันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพ

Helen Mac Gill Hughes ได้ให้ความหมายของบุคลิกภาพใน *Inquiries in Sociology* ว่าหมายถึง ผลรวมของลักษณะของร่างกาย ความสามารถ อารมณ์ เจตคติและพฤติกรรมของมนุษย์

Ruce กล่าวถึงบุคลิกภาพว่า คือตัวเราทั้งหมดที่แสดงพฤติกรรมออกมา ทั้งในขณะที่เรารู้สึกตัวและไม่รู้สึกตัว^๙

^๘ อุษณีย์ จิตตะปาโลและคณะ, *จิตวิทยาทั่วไป*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จิตกรวัฒน์), ๒๕๔๑, หน้า ๙๐.

^๙ สุธีรา เฝ้าโกลสถิต และคณะ, *จิตวิทยาทั่วไป*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทจูนพับลิชชิง จำกัด), ๒๕๔๓, หน้า ๑๒๔.

องค์ประกอบที่มีผลต่อบุคลิกภาพ เป็นผลมาจาก

๑. พันธุกรรม (Heredity) สิ่งที่บุคคลได้รับถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น รูปร่าง ผิวพรรณ สติปัญญา ฯลฯ สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการสร้างความเชื่อมั่นหรือความรู้สึกมีปมด้อย และจะมีผลต่อการปรับตัวเข้าสังคม

๒. สิ่งแวดล้อม (Environment) หมายถึง สิ่งเร้าต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับบุคคล อาจเป็น คน สัตว์ สิ่งของ สถานที่ ฯลฯ สิ่งเร้านี้มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการของมนุษย์ นอกเหนือไปจากอิทธิพลของพันธุกรรม

๓. ประสบการณ์ (Experience) เป็นการเรียนรู้ และปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ มี ๒ ประเภท คือ ประสบการณ์ทั่วไป (Common Experience) หมายถึง ประสบการณ์ธรรมดาที่คนทั่วไปได้รับเหมือนกัน เช่น ประเพณี การเรียนรู้ บทบาททางเพศ บทบาททางอาชีพ ได้แก่ สังคมของสตรีที่สอนให้รู้จักสงบเสถียร สังคมของบุรุษสอนให้กล้าหาญอดทน ฯลฯ และประสบการณ์ส่วนตัว (Unique Experience) หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองซึ่งแต่ละคนจะได้รับแตกต่างกัน เช่น ความสมหวังด้านหน้าที่การงานที่ตนปรารถนา ความผิดหวังด้านความรัก ความอบอุ่นที่ได้รับจากพ่อแม่

๔. การศึกษา (Education) มีรูปแบบที่เป็นทางการ (ศึกษาจากสถานศึกษาต่างๆ) และรูปแบบไม่เป็นทางการ (ศึกษาจากตำรา เอกสารฯ จากผู้รู้ จากการสอบถาม ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต ฯลฯ) ผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงจะมีผลช่วยให้ประเมินสิ่งต่างๆ ได้ถูกต้อง

องค์ประกอบทั้ง ๔ ที่กล่าวมานี้ล้วนมีผลต่อบุคลิกภาพทั้งสิ้น บุคลิกภาพที่มีอยู่สามารถเสริมแต่งให้เหมาะสมและดีขึ้นได้ บุคลิกภาพสามารถเปลี่ยนแปลงได้

บุคลิกภาพของคนมีความสำคัญมาก คนจะบรรลุความสำเร็จในอาชีพ ในการงานต่างๆ ลูกน้องในโรงงานต่างๆ ก็ดี ผู้บังคับบัญชาจะเลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงานก็ดี บุคคลที่ไปสมัครงานก็ดี การพบปะกับบุคคลนานาชนิดก็ดี แม้กระทั่งการพบปะเพื่อนฝูงทั่วไป บุคคลอื่นจะมีความรู้สึกนิยมยกย่องนับถือให้ความรักเอ็นดู เกลียดหรือมีเจตคติอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของเราเอง (รวมถึงอุปนิสัย) บุคลิกภาพของคนที่แสดงออกมามีอิทธิพลต่อผู้พบเห็น คือ มีอิทธิพลต่อความรู้สึกและอารมณ์ของผู้พบเห็น ในการคัดเลือกบุคคลเข้าทำงานในบริษัทหรือโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อคัดเลือกบุคคลที่มีลักษณะและคุณสมบัติให้เหมาะสมกับงานนั้น ในปัจจุบันนี้ประมาณร้อยละ ๙๐ ใช้วิธีการสัมภาษณ์ นอกจากนั้นอาจจะสอบประวัติจากนายจ้างเดิม ในวงราชการแม้จะมีการสอบคัดเลือกข้อเขียนแล้วก็ตาม ก็ยังมีการสอบสัมภาษณ์ควบคู่ไปด้วย ในการสัมภาษณ์หรือการคัดเลือกบุคคลเข้าทำงานนั้น มุ่งศึกษารายละเอียดแต่ละบุคคล คือ ๑. ร่างกาย (Physique) หมายถึง รูปร่างหน้าตา สุขภาพอนามัย น้ำหนัก ความสูง ทรงผม การเดิน การแต่งตัว ฯลฯ ๒. ความรู้ (Knowledge) ได้แก่ ความรู้ทางวิชาสามัญ วิชาชีพ (ถ้าเป็นศาสนทายาทก็คือวิชาความรู้ในทางพระพุทธศาสนาหรือหลัก

พระธรรมวินัย) และประสบการณ์ในการทำงาน ๓. เซอร์ปัญญา (Intelligence) คือ ความเฉลียวฉลาด ความรอบคอบ ไหวพริบ และการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ๔. ความสนใจ (Interests) เพื่อทราบความสนใจของแต่ละคนว่ามีความสนใจในเรื่องต่างๆ มากน้อยเพียงไร เช่น การเมือง กีฬา งานอดิเรก วิชาที่ตนเรียนมา ฯลฯ ๕. นิสัยใจคอ (Habit) เป็นคนเอาการเอางานหรือไม่ หนักเอาเบาสู้อหรือเปล่า หรือเหลวไหล โอ้อวดมอริ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ขี้โมโหฉุนเฉียวหรือเยือกเย็น

บุคลิกภาพ มีประโยชน์ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม กล่าวคือ ส่วนตัวจะมีผลต่อความสุขกายสบายใจ อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นที่ยอมรับ สำหรับส่วนรวม คือ สังคมสงบสุขเรียบร้อย เมื่อได้เรียนรู้บุคลิกภาพอันเป็นมาตรฐานของสังคมแล้วจะช่วยให้สามารถปรับปรุง เสริมสร้างได้ถูกต้องตามสังคมต้องการ ถ้าแต่ละคนซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมประสบความสำเร็จ นั่นคือ สังคมส่วนรวมสัมฤทธิ์ผล คนไทยจำนวนมากถือกันว่าบุคลิกภาพเป็นเครื่องทำนายสมรรถภาพ ความสามารถและอุปนิสัยของบุคคล ถึงกับบางครั้งเชื่อกันผิดๆ เช่น พูดกันว่า ไทยเล็ก เจ๊กดำ คนสองเสียง คนผมหยิก หน้าก้อคอสั้น ฟันเหยิน หรือคนที่มีลักษณะบุรุษโทษ เหล่านี้เป็นคนที่คบไม่ได้ หรือบ้างกล่าวกันว่า คนที่ใบหูยานเป็นลักษณะของผู้มีบุญวาสนาใหญ่โตและมีอายุยืน เป็นต้น^{๑๐}

สรุปว่า ทฤษฎี มีความสำคัญและมีความสัมพันธ์กันอย่างมากในการพัฒนาศาสนทายาทให้เป็นผู้ที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ความสัมพันธ์ของทฤษฎีกับการศึกษาในศาสตร์ต่างๆ ในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาให้ศาสนทายาทเป็นผู้มีคุณลักษณะทั้งด้านความรู้เชิงวิชาการ (ฝ่ายโลก) และคุณลักษณะเชิงพุทธ (ฝ่ายธรรม) จำเป็นจะต้องศึกษาและคำนึงถึงความสัมพันธ์สอดคล้องของทฤษฎี โดยเฉพาะทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในด้านจิตวิทยาการศึกษา เช่น ทฤษฎีความต้องการขั้นพื้นฐานของมาสโลว์ ทฤษฎีแรงจูงใจ ที่เป็นเรื่องของความพึงพอใจของผู้เรียน ทฤษฎีบุคลิกภาพ เป็นต้น เพื่อให้เห็นและรู้ว่าศาสนทายาทมีความต้องการพื้นฐานอย่างไร มีเป้าหมายชีวิตอย่างไร จะใช้หลักการและวิธีการอย่างไรที่จะพัฒนาให้ศาสนทายาทเดินหน้าไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้และประสบผลสำเร็จเป็นที่ต้องการของสังคม มีความสอดคล้องตรงกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ในจิตวิทยาเพื่อพัฒนาคนตามแนวธรรมชาตินี้ว่า คนเรานั้นมีชีวิตความเป็นอยู่แบบองค์รวม มีความสัมพันธ์กันหลายด้าน ทุกๆด้านมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คือ พฤติกรรม จิตใจและความรู้ความคิดที่เรียกว่า ปัญญา และที่สำคัญอีกประการคือทฤษฎีที่เป็นกฎแห่งธรรมชาติของพระพุทธองค์ ที่กล่าวถึงทฤษฎี มัจฉาทฤษฎี ปฏิจจสมุปบาทและอิทัปปิจจยตา ตลอดจนทฤษฎีที่กล่าวถึงการพัฒนาบุคลิกภาพซึ่งจำเป็นต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นกับศาสนทายาททุกรูปซึ่งมีผลต่อความรู้สึกและอารมณ์ของผู้พบเห็น มีผลต่อการประสบความสำเร็จในเพศบรรพชิตเป็นประโยชน์ตัวส่วนตัวและส่วนรวม ดังนั้น จึงเห็นว่าในการพัฒนาศาสนทายาทตามแนวทางการพัฒนา

^{๑๐} อุชฌัญญู จิตตะปาโลและคณะ, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า ๙๑-๙๓.

ที่พึงประสงค์ ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น คณะสงฆ์ ผู้ปกครอง จึงควรใช้หลักทฤษฎีข้างต้นที่กล่าวแล้วมาปรับใช้ในการพัฒนาศาสนทายาทอย่างเคร่งครัด จึงจะได้ศาสนทายาทที่พึงประสงค์ตามต้องการ

๔.๓ หลักสูตร (Curriculum)

ในการจัดกิจกรรมใดๆ ทั้งที่เป็นราชการหรือธุรกิจของเอกชน หรือแม้แต่เป็นกิจกรรมง่ายๆสำหรับอบรมประชาชน ผู้ดำเนินกิจกรรม โครงการก็ต้องกำหนดหลักสูตรหรือแนวทางในการให้ความรู้หรือทำกิจกรรมนั้นๆ กล่าวให้เข้าใจง่ายว่า หลักสูตร ก็คือขอบข่ายวิชาและกิจกรรมต่างๆ ที่กำหนดขึ้นสำหรับการเรียนการสอนแต่ละระดับ เช่น หลักสูตรปริญญาตรี ภาษาอังกฤษ^{๑๑}

ดังนั้น จึงเห็นว่าหลักสูตรมีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาหรือการจัดกิจกรรม ในการพัฒนาทั้งความรู้เชิงวิชาการและเชิงพุทธ ที่แสดงออกทางกายและใจที่เหมาะสม ในที่นี้ผู้จัดกิจกรรม คือ ครู หรือผู้บริหารโครงการย่อมต้องกำหนดเป้าหมายให้ชัดเจนว่าต้องการให้ศาสนทายาทได้รับประโยชน์ในด้านใด และมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับปัจจัยหรือตัวแปรใดบ้าง จึงจะสามารถพัฒนาและทำให้ศาสนทายาทมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่สังคมต้องการได้

ภาพที่ ๑๓ แสดงความสัมพันธ์ของหลักสูตรการศึกษา

^{๑๑} บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน), พจนานุกรมไทยฉบับทันสมัยและสมบูรณ์, กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๒, หน้า ๑๑๙๗.

ในการจัดการศึกษาสำหรับศาสนทายาทก็เช่นกัน หลักสูตร คือ ส่วนสำคัญที่จะเป็นแนวทางในการพัฒนาให้ศาสนทายาทเป็นผู้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา โดยมีองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยร่วม คือ กิจกรรม ครู ผู้เรียน และเวลาเรียน ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน ดังนี้

กิจกรรม เกิดขึ้นจากวัตถุประสงค์ หรือ จุดหมายที่ตั้งไว้แล้วพยายามทำให้สำเร็จ^{๓๒} ในที่นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ (SWOT Analysis) แล้วเห็นว่าการกำหนดกิจกรรมที่มุ่งสู่เป้าประสงค์สำหรับการพัฒนาศาสนทายาท เพื่อให้เป็นศาสนทายาทที่ดี มีความสมบูรณ์พร้อมหลังจากจบการศึกษาตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ ควรกำหนดเป้าประสงค์ในการจัดกิจกรรมไว้ ๓ ประการ คือ

๑. ศาสนทายาทจะต้องเป็นผู้มีคุณความดีในการคิด พุฒและการกระทำ
๒. ศาสนทายาทจะต้องเป็นผู้มีความรู้ดีทั้งทางโลกและทางธรรม
๓. ศาสนทายาทจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้แก่พุทธศาสนิกชน และเป็นตัวอย่างในการประพฤติปฏิบัติ

กิจกรรม คือ เนื้อหาในหนังสือที่ใช้เป็นตำราในการเรียนการสอน โดยแม่กองธรรมสนามหลวงและแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้กำหนดแบบเรียนที่เป็นแกนหลักหรือเป็นแกนกลาง ในที่นี้การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบันถือว่ามีความสมบูรณ์ในเนื้อหาอยู่แล้ว ทั้งแผนกธรรม แผนกบาลี ส่วนเนื้อหาหลักสูตรการศึกษาประยุกต์ที่เป็นแผนกสามัญศึกษา เป็นการ จัดหลักสูตรร่วมกันระหว่างมหาเถรสมาคมโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกับกระทรวงศึกษาธิการ เป็นการ จัดหลักสูตรผสมระหว่างเนื้อหาพระพุทธศาสนา วิชาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและหลักธรรม คำสอน มีวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติ และวิชานัย กับการศึกษา พระปริยัติธรรมที่เนื่องด้วยพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จารึกด้วยภาษาบาลี เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจภาษาบาลีอย่างถ่องแท้ กว้างขวางและกับวิชาสามัญที่เป็นทางโลก ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ.๒๕๓๕ สำหรับการจัดการศึกษาแผนกธรรมและแผนกบาลีนั้น เนื้อหาหลักสูตรต้องการให้ศาสนทายาทมีความรู้ความเข้าใจในวิชาทางพระพุทธศาสนาตามที่กำหนด และต้องการให้เป็นศาสนทายาทที่บรรพชาอยู่เพื่อ เผยแผ่ต่ออายุพระพุทธศาสนาสืบไป ส่วนการศึกษาประยุกต์นั้น เป็นการศึกษาทางเลือกสำหรับผู้ที่มีความประสงค์ในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไปและอาจลาสิกขาบทเพื่อออกมาใช้ชีวิตแบบฆราวาส จัดเป็นการศึกษาสมัยใหม่ที่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง จึงไม่ขอแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมในเนื้อหาหลักสูตร

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๙๗.

สาระรายวิชาของหลักสูตรได้กล่าวไว้ในบทที่ ๒ แล้ว จึงขอกล่าวถึงเฉพาะครูผู้ทำหน้าที่ในการจัดการเรียนการสอน

ครู การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ศาสนทายาทมีความรู้ ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมตามหลักสูตรและสามารถปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย ถือเป็นการจัดการศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนาขั้นพื้นฐานที่สำคัญที่ช่วยส่งเสริมและพัฒนาศาสนบุคคลให้มีคุณภาพสามารถปฏิบัติงานสนองกิจการพระศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ กอปรกับกฎกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๔๘^{๑๓} กำหนดให้สถาบันพระพุทธศาสนามีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่พระภิกษุสามเณร แนวทางในการส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาศาสนทายาทอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยเห็นว่าบุคลากรที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนให้การศึกษาพระปริยัติธรรมประสบผลสำเร็จก็คือ ครู ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการอบรมพัฒนาครูให้เข้าใจองค์แท้ในหลักสูตรการเรียนการสอน มีความเชี่ยวชาญชำนาญในการใช้เทคนิควิธีการสอนสมัยใหม่ สามารถถ่ายทอดเนื้อหาสาระวิชาในหลักสูตรได้อย่างครบถ้วนอันจะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการสอบ พระมหาทรศน์ คุณทสสี (โพนดวงกรณ์) ได้ศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบทกับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่า พุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบทกับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีลักษณะสอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ๕ ประการ คือ ๑) เรียนรู้ด้วยความสุข ๒) เรียนรู้แบบองค์รวม ๓) เรียนรู้จากการคิด การปฏิบัติจริง และการสรุปองค์ความรู้ด้วยตนเอง ๔) เรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น และ ๕) เรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของหลักการสำคัญ ๓ ประการ คือ เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิด การปฏิบัติจริงและสรุปองค์ความรู้ด้วยตนเอง และมุ่งให้ผู้เรียนได้ประโยชน์สูงสุดจากการเรียนรู้^{๑๔} และจากการวิเคราะห์ SWOT พบว่าในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาซึ่งในหลักสูตรกำหนดกลุ่มสาระในการเรียนรู้ไว้ถึง ๘ กลุ่มสาระ แต่ในสภาพความเป็นจริงโรงเรียนยังขาดครูประจำที่จะทำการสอนต้องจ้างครูพิเศษจากภายนอกมาทำการสอนและยังพบว่าครูพิเศษเหล่านี้ไม่ได้มีจิตวิญญาณที่จะติดตามการเรียนการสอนอย่างใกล้ชิดเพราะไม่ได้อยู่ประจำในโรงเรียนและนักเรียนก็ไม่สามารถติดตามสอบถามข้อสงสัยในบทเรียนได้อย่างใกล้ชิด ทั้งโรงเรียนยังไม่สามารถจัดอุปกรณ์การสอนเพื่อสนองหลักสูตรได้ครบสมบูรณ์ด้วย หลักสูตรกับนโยบายจึงมี

^{๑๓} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, เอกสารประกอบการอบรมเข้มครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม, หน้า ๑. (เอกสารอัดสำเนา)

^{๑๔} พระมหาทรศน์ คุณทสสี (โพนดวงกรณ์), “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบทกับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

ความสัมพันธ์กันในการพัฒนาศาสนายาหจึงควรพัฒนาที่ตัวครูเพิ่มเติมพร้อมไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ซึ่งการที่จะให้หลักสูตรบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ครูจะต้องเป็นผู้รอบรู้และมีสัมพันธภาพกับหลักสูตรการเรียน การสอนที่กำหนดไว้อย่างแนบแน่นซึ่งก็มีความเกี่ยวข้องเกี่ยวพันกับนโยบายและทฤษฎีการศึกษาที่เกี่ยวข้องข้างต้นด้วย

ผู้เรียน ศาสนายาหมีความเป็นมนุษย์ที่มีความต้องการไม่แตกต่างไปจากปุถุชนสามัญธรรมดาในเรื่องของความต้องการขั้นพื้นฐาน ตามทฤษฎีจิตวิทยาของมาสโลว์และแนวคิดของโสเครตีส,เพลโต, และ อริสโตเติล กล่าวว่า การศึกษานั้นควรจัดเพื่อสนองความต้องการส่วนบุคคลหรือเพื่อความมั่นคงของสังคม (Social Stability) ซึ่งแน่นอนว่าจากความเจริญของสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครองทำให้มนุษย์ยังเกิดความต้องการและแข่งขันกันมากขึ้น โดยเฉพาะความต้องการมีหน้ามีตา มีทรัพย์สินเงินทองใช้สอยและให้เกิดการยอมรับจากสังคม แต่สิ่งที่ไม่คาดคิดว่าจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาศาสนายาหซึ่งไม่ใช่สิ่งที่อยู่ไกลตัวก็คือ ศาสนายาหที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาส่วนหนึ่งอ่านเขียนภาษาไทยไม่คล่อง^{๑๕} ถือว่าเป็นอุปสรรคในการพัฒนาอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เวลาเพียรพยายามดังที่พระพุทธองค์ได้กล่าวถึงระดับความสามารถของบุคคลได้ทรงพิจารณาเมื่อก่อนเสด็จออกประกาศพระศาสนาว่า “เหล่าสัตว์ที่มีธุลีในดวงตาน้อยก็มี ที่มีกิเลสในดวงตามากก็มี ที่มีอินทรีย์แก่กล้าก็มี ที่มีอินทรีย์อ่อนก็มี ที่มีอาการดี ก็มี อาการทรามก็มี ที่จะสอนให้รู้ได้ง่ายก็มี ที่จะสอนให้รู้ได้ยากก็มี บางพวกที่ตระหนักถึงโทษภัยในโลกอยู่ก็มี ทั้งนี้อุปมาเหมือนดังในกอบูบล กอประทุมหรือกอบุณฑริก”^{๑๖} ดังนั้น ในการพัฒนาศาสนายาหให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์สอดคล้องกับความต้องการของสังคมก็ต้องพัฒนาในเรื่องของการอ่านเขียนให้ได้ตามมาตรฐานที่กำหนดก่อนจึงจะสามารถพัฒนาศาสนายาหให้ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ได้และมีความสอดคล้องกับนโยบายที่ตั้งไว้

เวลาเรียน ในการจัดให้ศาสนายาหได้เรียนพระปริยัติธรรมทุกแผนกที่กล่าวมา มหาเถรสมาคมและกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดเวลาเรียนที่เป็นมาตรฐานและได้สัดส่วนของรายวิชาทุกแผนกอยู่แล้วในรอบตลอดปีการศึกษา แต่เนื่องการสภาวะการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองทำให้ประชาชนทุกกลุ่มอาชีพเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านแนวคิดเกิดเจตคตินิยมแนวใหม่ในการศึกษาว่าทุกคนจะต้องมีวุฒิการศึกษาทางโลก ดังนั้น การศึกษาแผนกธรรมและแผนกบาลี จึงเป็นเพียงการศึกษาเฉพาะทางของพระภิกษุสามเณร สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือจะต้องมีวุฒิทางการศึกษาของฝ่ายโลกเพิ่มขึ้นด้วยจึงจะเป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งเห็นว่าเมื่อเรียนนักระรมและบาลีแล้วก็ต้อง

^{๑๕} บัญชายุทธ นาคมุลินทร์, สรุปรายงานโครงการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทย โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๖, หน้า บทสรุปผู้บริหาร. (เอกสารอัดสำเนา)

^{๑๖} ส.ส. ๑๕/๑๓๒/๒๓๑-๒๓๒.

เรียนวิชาสามัญด้วย จึงทำให้ศาสนทายาทในปัจจุบันหันมาเรียนวิชาสามัญ คือ พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากันเป็นส่วนใหญ่

เมื่อเป็นอย่างนั้นจึงได้ศึกษาเวลาเรียนที่มหาเถรสมาคมและกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้ พบว่า การศึกษาแผนกธรรม แผนกบาลีและแผนกสามัญศึกษา เมื่อเทียบเคียงกับการจัดการศึกษาทางโลกระดับมัธยมศึกษา ดังนี้

การศึกษาแผนกธรรม การจัดการศึกษานักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโทและนักธรรมชั้นเอก คณะสงฆ์ได้กำหนดให้เปิดทำการสอนตั้งแต่เดือนพฤษภาคม (หลังวันวิสาขบูชา ๑ สัปดาห์) ไปจนถึงเดือนพฤศจิกายนของทุกปี

การศึกษาแผนกบาลี ในชั้นประโยค ๑-๒, มหาเถรสมาคมและกระทรวงศึกษาธิการกำหนดใช้เวลาเรียนอย่างน้อย ๓ ปี นับจากชั้นบาลีไวยากรณ์ ประโยค ป.ธ. ๔,๕ กำหนดให้ใช้เวลาเรียนอย่างน้อย ๓ ปี นับจากเปรียญตรี ประโยค ป.ธ. ๖,๗,๘,๙ ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่นไม่เปิดสอน

การศึกษาแผนกสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการและมหาเถรสมาคม กำหนดให้มัธยมศึกษาตอนต้น มีเวลาเรียนวิชาสามัญไม่เกิน ๑,๒๐๐ ชั่วโมงต่อปีและชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า ๓,๖๐๐ ชั่วโมงต่อปี

ทั้งนี้ เป็นการกำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางรวมเวลาเรียน (พื้นฐาน) ส่วนกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและกิจกรรมที่สถานศึกษาจัดเพิ่มเติมโรงเรียนจะต้องกำหนดขึ้นเองตามโครงสร้างหลักสูตร^{๑๗}

การศึกษาในระบบทางโลก กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้ในกฎกระทรวงศึกษาธิการว่า ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีเวลาเรียนไม่เกิน ๑,๒๐๐ ชั่วโมงต่อปี ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า ๓,๖๐๐ ชั่วโมงต่อปี

จากการศึกษาวิจัยในเรื่องของเวลาเรียนที่สถานศึกษากำหนด พบว่าการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีเวลาเรียนเป็นไปตามกำหนดของมหาเถรสมาคมและกระทรวงศึกษาธิการแต่มีสิ่งที่ทำให้สถานศึกษา นักเรียนต้องแบกรับภาระในเรื่องของเวลาเรียน กล่าวคือ จากการศึกษาเชิงลึกผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาและจากการพบเห็นสภาพจริงแล้วทำการวิเคราะห์พบว่า สำนักศาสนศึกษาแผนกธรรม สำนักเรียนแผนกบาลีและโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนแผนกสามัญศึกษา เวลาที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่เป็นไปตามที่หลักสูตรกำหนดสาเหตุอันเนื่องมาจากวัดในพระพุทธศาสนามีการจัดกิจกรรมในวัดอยู่เนืองๆ ตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือกิจกรรมอื่นๆ ที่สังคม ส่วนราชการได้ขอรับการช่วยเหลือหรือกิจกรรมอื่นๆ

^{๑๗} สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ ๗.

ที่ทางวัดกำหนดขึ้นเอง อันจะต้องพึงปฏิบัติและอำนวยความสะดวกให้แก่ชุมชนและสังคม ทำให้ศาสนทายาทที่เป็นนักเรียนที่อาศัยอยู่ในวัดจะต้องมาช่วยงานและกิจกรรมภายในวัด ซึ่งการจัดกิจกรรมของวัดนั้นจะต้องมีแผนการเตรียมงานไว้ ๓ ระยะ คือ ระยะเตรียมความพร้อมก่อนงาน ระยะจัดงาน และระยะหลังเสร็จงาน ซึ่งพบว่าในการจัดกิจกรรมของวัดแต่ละครั้งจะต้องใช้เวลาเตรียมงานหรือเบียดบังเวลาเรียนของศาสนทายาทไปอย่างน้อย ๓ วันทำการ จึงส่งผลให้เวลาเรียนของศาสนทายาทไม่เป็นไปตามที่หลักสูตรกำหนด และกระทบถึงคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาอย่างชัดเจนที่ไม่อาจเลี่ยงได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่สถานศึกษาจะต้องปรับปรุงและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้แรงงานของศาสนทายาทจากผลกระทบที่เกิดขึ้นดังกล่าว

๔.๔ ด้านคุณลักษณะ (Characteristic)

การจัดการศึกษาเป็นเป้าหมายหนึ่งในการพัฒนามนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อมในด้านกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ดังนั้น การพัฒนาศาสนทายาทก็เช่นเดียวกันว่าเมื่อได้รับการพัฒนาแล้วจะต้องเป็นศาสนทายาทที่เป็นผลผลิตของพระพุทธศาสนาจริงๆ มีความรู้ความสามารถทั้งเชิงวิชาการและเชิงพุทธ มีพฤติกรรมการแสดงออกทั้งทางกาย วาจาและใจซึ่งเรียกว่าคุณลักษณะภายนอกและคุณลักษณะภายใน

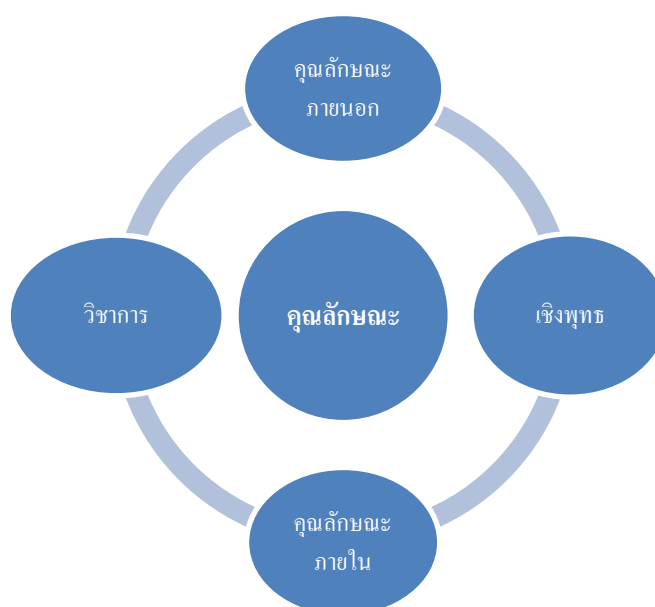
คุณลักษณะทางวิชาการ เป็นคุณลักษณะที่ต้องการให้ศาสนทายาทได้มีโอกาสเรียนรู้เนื้อหาวิชาการ ทั้งทางวิชาสามัญตามที่หลักสูตรกำหนดและเรียนรู้ในศาสตร์สาขาอื่นๆ ไปด้วยกัน รวมทั้งความรู้ด้านนันทกรรมและบาลีอย่างมีคุณภาพและตามมาตรฐานกำหนดซึ่งจัดเข้าเป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่งที่พึงประสงค์จะให้ศาสนทายาทเกิดมีและสอดคล้องกับนโยบายที่กำหนดไว้เป็นคุณลักษณะภายนอกที่เกิดจากการแสวงหาได้ สถานศึกษาจึงต้องแสวงหาแหล่งเรียนรู้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนให้กับศาสนทายาทอย่างเต็มที่และครบกระบวนการมาตรฐานที่กำหนด

คุณลักษณะเชิงพุทธ เป็นคุณลักษณะที่ต้องการให้เกิดกับศาสนทายาทได้มีโอกาสเรียนรู้ในหลักศีลจารวัตรและแสดงออกอย่างมีคุณภาพและตามมาตรฐานที่กำหนดและศาสนทายาทมีโอกาสได้เรียนรู้และพัฒนาภายในด้วย กล่าวคือ ได้มีโอกาสและศึกษาสมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ คือ ความมีระเบียบวินัย มีคุณธรรมจริยธรรมบนพื้นฐานของหลักไตรสิกขา ทั้งคุณลักษณะภายนอกและคุณลักษณะภายใน คุณลักษณะภายนอก เป็นการแสดงออกทางกาย ไม่ว่าจะเป็นการยืน เดิน นั่ง นอนในทุกอิริยาบถ และการพูดจาในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการ

พูดคุยต่อที่สาธารณะหรือการพูดกับบุคคลใกล้ชิด การแสดงออกตามหลักเสขียวัตถ์^{๑๘} มีสารูป ๒๖ โภชนปฏิสังยุตต์ ๓๐ อัมมเทสนาปฏิสังยุตต์ ๑๖ และปภินณกะ ๓ เป็นต้น

คุณลักษณะภายใน เป็นการแสดงออกที่มาจากภายในซึ่งไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า แต่การแสดงออกมานั้นจะสามารถสัมผัสได้ด้วยกิริยาอาการที่สะท้อนออกมาข้างนอกให้เห็น เช่น ความมีเมตตา กรุณา การให้อภัย ความสงบกายสงบใจ เป็นต้น สถานศึกษาต้องจัดหาหลักสูตรเพิ่มเติมการพัฒนาภายในให้กับศาสนทายาททั้งทางตรงและทางอ้อมที่เหมาะสมกับวัย

ดังนั้น คุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับศาสนทายาทจึงมีความสัมพันธ์ปรากฏดังแผนภาพที่จะนำเสนอความเชื่อมโยงนี้

ภาพที่ ๑๔ แสดงความสัมพันธ์ของคุณลักษณะที่พึงประสงค์

เมื่อกล่าวถึงเรื่องของคุณลักษณะแล้ว ยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่จะละเอียดในการมานำเสนอมีได้นั้น คือ วัยของศาสนทายาท ซึ่งศาสนทายาทถือว่าเป็นเด็กวัยรุ่น Luella Cole ชาวอเมริกัน^{๑๙} ได้แบ่งวัยรุ่นออกเป็น ๓ ระยะ คือ วัยรุ่นตอนต้น (Early Adolescence) วัยรุ่นตอนกลาง (Middle Adolescence) และวัยรุ่นตอนปลาย (Late Adolescence) ซึ่งศาสนทายาทที่จบชั้นประถมศึกษา

^{๑๘} พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุธวัฒน สมิเด็จพระสังฆราชเจ้า, สามเณรศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้า ๑๗.

^{๑๙} สุชา จันทรเฒ, จิตวิทยาพัฒนาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด), ๒๕๒๗, หน้า ๑๓๔.

ปีที่ ๖ มาและเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ จะอยู่ในช่วงวัยนี้ มีอายุอยู่ระหว่าง ๑๓ - ๒๑ ปี ดังนั้น ศาสนทายาทจึงเป็นวัยรุ่นที่กำลังสิ้นสุดความเป็นเด็กและกำลังก้าวไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางร่างกายอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาจิตใจซึ่งรวดเร็วตามไปด้วย ข้อสังเกตสำหรับวัยนี้ ทางด้านร่างกายชอบออกกำลังกาย กินเก่ง นอนเก่ง ส่วนในด้านจิตใจ มีอารมณ์รุนแรงมักทำอะไรด้วยความใจเร็วด่วนได้ การตัดสินใจไม่ค่อยพิจารณารอบคอบ มีความคิดสร้างสรรค์ ชอบทดลอง เริ่มสนใจเรื่องเพศ และปรารถนามีเพื่อนต่างเพศ เพราะอวัยวะเพศเจริญเติบโตเต็มที่ สิ่งสำคัญในวัยนี้อีกอย่างหนึ่งก็คือ ความต้องการที่จะได้รับอิสระ ด้วยเหตุที่พ่อแม่เป็นผู้เลี้ยงดูลูก ทำให้ความรู้สึกที่จะต้องพิทักษ์ติดตามต่อมารเรื่อย ๆ โอ้เกินไปบ้าง ควบคุมเลยขอบเขตไปบ้าง เรื่องเหล่านี้ในวัยเด็กไม่หนักหนาอะไรนัก แต่ในวัยรุ่นเด็กมักต้องการที่จะแสวงหาความจริงของโลกผลักดันให้เด็กดิ้นรนด้วยการยืนอยู่บนลำแข้งของตนเองมากขึ้นทุกวัน พ่อแม่ที่ฉลาดจะต้องรู้จักผ่อนปรนปล่อยลูกให้เป็นตัวของตัวเองบ้างในเวลาอันสมควร การกักกันเกินขอบเขตจะสร้างนิสัยที่เป็นอันตรายแก่เด็ก เมื่อเป็นผู้ใหญ่ไม่สามารถเข้ากับใครได้ และเป็นผู้ใหญ่ที่สังคมไม่ต้องการ เพราะไม่เคยพบปะสังสรรค์กับใครเลย เด็กที่ได้ชื่อว่าอัมพาตหรือเกเร ล้วนแล้วแต่เป็นเด็กที่ขาดอะไรบางอย่าง การขาดทำให้เกิดความไม่สมดุล เด็กจึงพยายามหาส่วนเกินเพื่อชดเชยช่องโหว่นั้นเสีย เมื่อผู้ใกล้ชิดเข้าใจธรรมชาติของเด็กวัยนี้แล้ว ความเข้าใจจะช่วยคลี่คลายปัญหาได้^{๒๐}

สรุปว่า คุณลักษณะที่ต้องการให้เกิดและมีในตัวศาสนทายาท มีความสัมพันธ์กันดังแผนภาพ กล่าวคือ ศาสนทายาทต้องมีความรู้ทั้งความรู้เชิงวิชาการและความรู้เชิงพุทธที่เกิดจากศิลาจารวัตร สามารถแสดงออกและปรากฏให้เห็นได้ทั้งทางกาย วาจาและใจ สิ่งที่น่าสนใจนอกเหนือจากการมีความรู้และประพฤติอยู่ในศิลาจารวัตรก็คือ การที่ศาสนทายาทที่ยังเป็นเยาวชนอยู่ในช่วงวัยรุ่น ครูและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องให้ความสำคัญทำความเข้าใจเป็นกรณีพิเศษ เพราะวัยรุ่นในช่วงนี้มีความแปรปรวนทั้งทางกาย ทางอารมณ์ ทางสังคม สติปัญญา โอกาสของความไม่เข้าใจในพฤติกรรมเรื่องจิตวิทยาวัยรุ่นที่ครู ผู้ปกครอง ผู้บริหารขาดความเข้าใจที่ถูกต้องยังมีสูง จึงควรต้องศึกษาและเอาใจใส่ให้ศาสนทายาทมีพัฒนาการไปในทางที่เหมาะสม

เมื่อได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของ PTCC Model แล้ว ผู้วิจัยได้วางกรอบยุทธศาสตร์ในการดำเนินการเพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนาศาสนทายาทที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนาโดยได้ดำเนินการให้สอดคล้องกับกรอบวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ ยุทธศาสตร์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นนโยบายไว้ว่า สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นองค์กรภาครัฐที่ให้การสนองงานการคณะสงฆ์และมหาเถรสมาคม ดังนั้น ในการออกแบบเพื่อการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามความต้องการของสังคมเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของ

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๙.

สังคมไทย การเมือง เศรษฐกิจและสังคมโลก จึงได้ศึกษาความสอดคล้องกับความต้องการของสังคม โดยการยึดหลักการกรอบนโยบายของมหาเถรสมาคม มาเป็นแนวทางในการออกแบบ ซึ่งวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ ยุทธศาสตร์ของพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คือ

วิสัยทัศน์ : พระพุทธศาสนามั่นคง พุทธศาสนิกชนดำรงคุณธรรม นำสังคมมีสุข

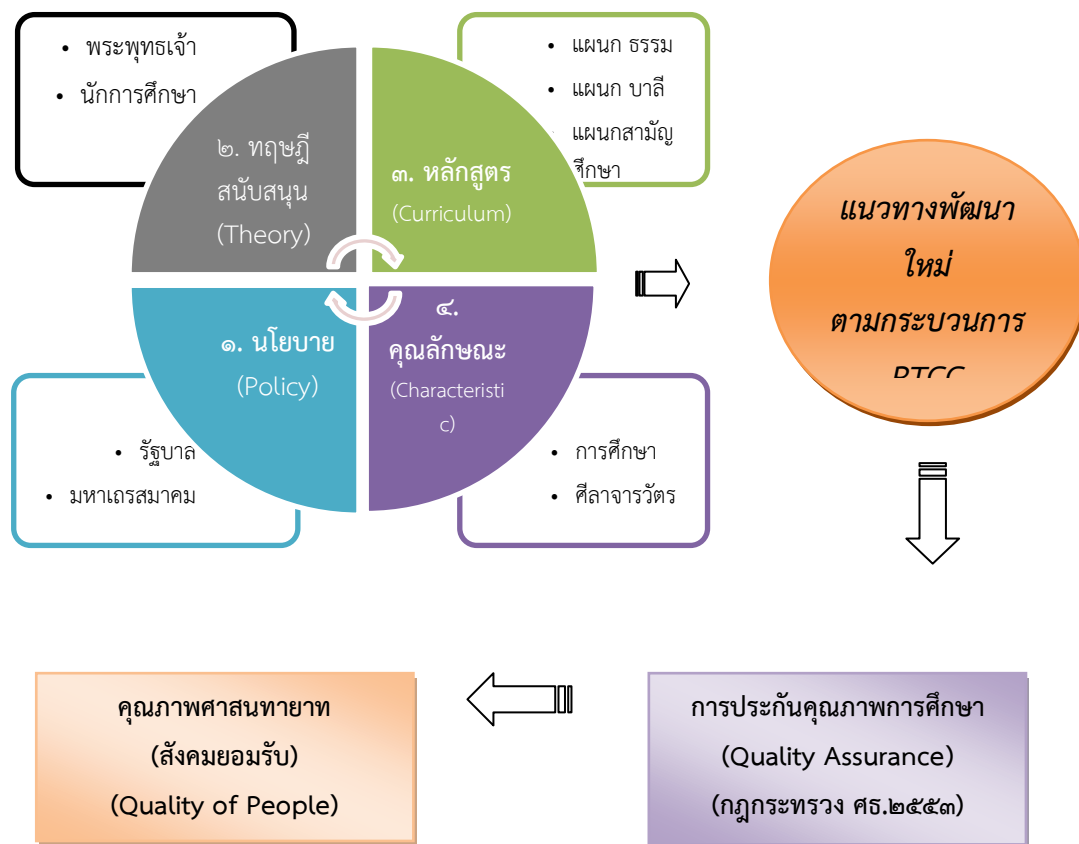
พันธกิจ : อุปถัมภ์ ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พัฒนาบุคลากรผู้เผยแผ่ เพื่อนำหลักธรรมสู่สังคมและประชาชนอย่างมีคุณภาพ

เป้าประสงค์ : บุคลากรผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้รับการอุปถัมภ์ และส่งเสริมด้านการเผยแผ่อย่างมีคุณภาพ บุคลากรผู้เผยแผ่ได้รับการพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการที่หลากหลาย ประชาชนใช้หลักพุทธธรรมเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิตนำไปสู่สังคมที่สงบสุข

ยุทธศาสตร์ : อุปถัมภ์ ส่งเสริม สนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พัฒนาบุคลากรผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีศักยภาพและขีดความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ จัดกิจกรรมการเผยแผ่หลักพุทธธรรมด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย สร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๒๑}

ทั้ง ๔ ประเด็นสำคัญนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าปัจจัยที่จะสนับสนุนทำให้ วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ และยุทธศาสตร์ บรรลุผลตามวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้และสามารถพัฒนาให้ศาสนทายาทมีคุณลักษณะที่ต้องการได้ การหารูปแบบในการพัฒนาศาสนทายาทจึงอยู่ที่ประเด็นการพัฒนาให้ศาสนทายาทมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ คือ “คุณลักษณะการศึกษาและคุณลักษณะเชิงพุทธ” ดังแผนภาพ

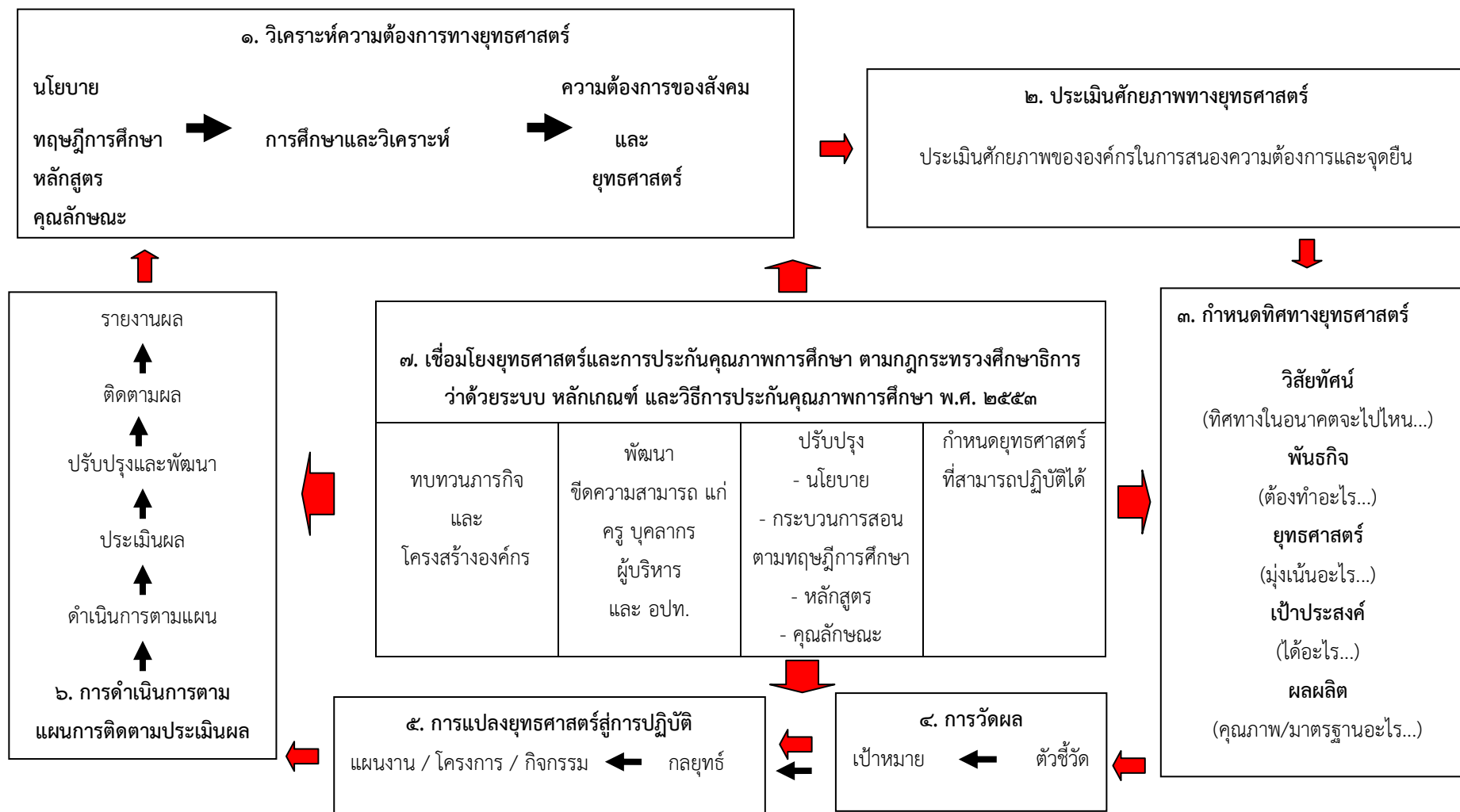
^{๒๑} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒), หน้า ๖-๘.

ภาพที่ ๑๕ แสดงความสัมพันธ์กระบวนการ PTCC Model

สรุปว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แผนกบาลีและแผนกสามัญศึกษา สำหรับพัฒนาศาสนทายาทของเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น เห็นว่ายังไม่สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและไม่สัมพันธ์กับกฎกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ.๒๕๕๓ แนวคิดผู้บริหารสำนัก ศาสนศึกษา สำนักเรียน เจ้าคณะผู้ปกครอง ข้าราชการ ประชาชน ผู้ปกครอง ความต้องการของผู้เรียนและความต้องการของสังคม ความพร้อมที่จะแข่งขันระหว่างประเทศ ทั้งยังจะให้การศึกษาพระพุทธศาสนา ยุคปัจจุบันเป็นไปได้อย่างเหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ระดับนานาชาติ จึงได้ออกแบบแนวทางการพัฒนาศาสนทายาทที่พึงประสงค์ ดังกระบวนการ PTCC Model โดยใช้เครื่องมือขับเคลื่อนที่สำคัญ ดังนี้

ภาพที่ ๑๖ ผังแสดงกระบวนการขับเคลื่อน PTCC Model โดยเครื่องมือ Balance Scorecard

๔.๕ สรุปแนวทางการพัฒนาศาสนทายาทที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา เชิงบูรณาการ

จากที่ได้ศึกษาวิจัยพบว่ารูปแบบในการพัฒนาศาสนทายาทที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาและทำการ SWOT Analysis สภาพการจัดการศึกษาของสำนักศาสนา ศึกษา สำนักเรียนและโรงเรียนที่จัดสอนแผนกสามัญศึกษา สถานศึกษาแต่ละประเภทซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาที่แตกต่างกันในเนื้อหา แต่วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษามีเป้าหมายอันเดียวกัน คือ ให้ศาสนทายาทมีองค์ความรู้และสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน สามารถเผยแผ่แก่พุทธศาสนิกชนและศาสนิกอื่นได้ศึกษาเรียนรู้ ตลอดจนมีความสำเร็จในการประกอบอาชีพและเป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งเป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ สิ่งที่จะช่วยให้การเรียนรู้ของศาสนทายาทประสบผลสำเร็จก็คือ การกำหนดนโยบาย (Policy) ทางการศึกษาให้สามารถจูงใจ (Motivation) ศาสนทายาทให้ทำหน้าที่เผยแผ่และอยู่ในเพศบรรพชิตให้นานที่สุด โดยคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่นจะต้องจัดสัมมนาระดมสมองจากทุกภาคส่วน ทั้งคณะสงฆ์ สถาบันการศึกษา ส่วนราชการ ภาคเอกชน เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างเร่งด่วน โดยมอบหมายให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดในฐานะผู้สนองงานการคณะสงฆ์เป็นเลขานุการในการดำเนินการให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน การกำหนดหลักสูตร (Curriculum) ที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม การให้ผู้เรียนได้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (Characteristic) ตามความต้องการของสังคม ๒ ด้าน คือ คุณลักษณะด้านการศึกษาและคุณลักษณะเชิงพุทธ ที่แสดงออกทางกาย วาจา ใจ การแสดงออกทั้งภายนอกและการแสดงออกจากภายในและการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา พร้อมนี้จะต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาลและมหาเถรสมาคมด้วย ตลอดจนความต้องการผู้มีส่วนได้เสีย เช่น ผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน สังคม ในรูปแบบการพัฒนาทั้งหมดที่กล่าวมามีประเด็นที่จะต้องให้เกิดในตัวศาสนทายาท ด้วยการบูรณาการให้สอดคล้องกับความพร้อมทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ซึ่งตรงกับแนวคิดของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ให้ความสำคัญในเรื่องพุทธศึกษา จริยศึกษา หัตถศึกษาและพลศึกษา แนวคิดขององค์การอนามัยโลก (WHO) ในการพัฒนามนุษย์ซึ่งได้ให้คำนิยามในด้านการพัฒนามนุษย์ในเรื่องสุขภาพว่า สุขภาวะอันสมบูรณ์และมีความเป็นพลวัตทั้งทางกาย จิต สังคมและจิตวิญญาณ และที่สำคัญที่สุดก็คือ การพัฒนาภายใต้หลักไตรสิกขาที่เป็นทฤษฎีการพัฒนามนุษย์ของพระพุทธเจ้าให้ศาสนทายาทมี “ วิชาจรณสมปนโน คือ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

มีความรู้ประเสริฐ ความประพฤติประเสริฐ ”^{๒๒} ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังที่สังคมมีความพึงประสงค์ให้เกิดขึ้น

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖, หน้า ๒๒๘.